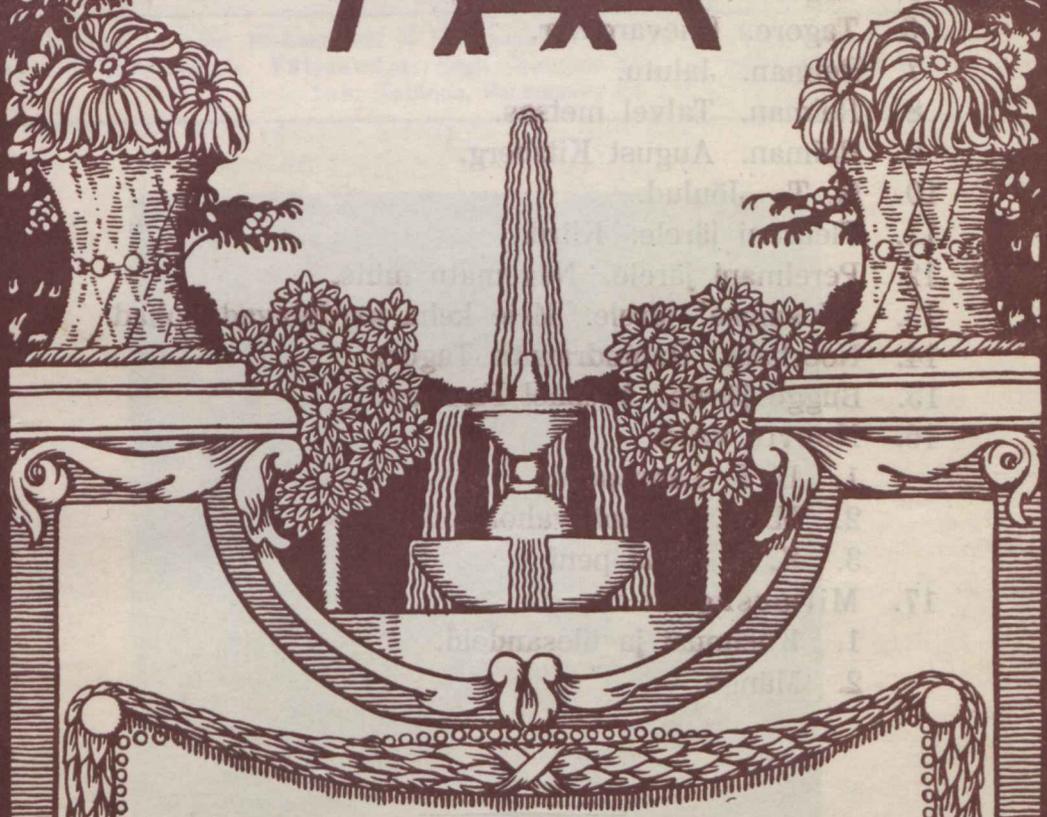

A.R.

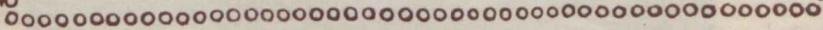
NOORV- MAA

Eesti
noorsoo

JÕULUNUMBER
1925

aja-
kiri

SISU

1. Reiman. Jõul.
2. Metsanurk. Kaks roosi.
3. Tagore. Miks ja millal.
4. Parijõgi. Vargus.
5. Tagore. Tema Kõrgus Laps.
6. Tagore. Unevargatar.
7. Reiman. Jalutu.
8. Reiman. Talvel metsas.
9. Reiman. August Kitzberg.
10. M. T. Jõulud.
11. Fleuroni järele. Kiirik.
12. Perelmani järele. Nägematu müts.
13. „Kosmose“ järele. Meie keha kardetavad kohad.
14. Noorhani. Rabindranath Tagore.
15. Bugge järele. Michael Faraday.
16. Noorte vald:
 1. B. F. Lapsepõlv.
 2. M. A. Pühapäevahommik.
 3. K. L. Vana peni.
17. Mitmesugust:
 1. Küsimusi ja ülesandeid.
 2. Mänge.

NOORVSMAA

EESTI NOORSOO AJAKIRI

Jõulunumber 1925.

Toimetuse: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson, R. Reiman. * Vastutav toimetaja E. Martinson. * Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit. * Toimetuse ja talituse: Tallinna, Rataskaevu 22.

Sandro Botticelli **Rooside Madonna**

JÕUL

Rudolf Reiman

**Tähed põlevad ilmade õues:
jälle sündimas hiiglane päike
põhja südaöö sügavas põues.
Valub surmarüüis maaõde väike,
palves kaskede looritud koor,
valvel kodades vana ja noor.**

**Öösi südame sügavas sõimes
sünnib vaikuses lapsuke Jeesus.
Maarja mähib ta karedas lõimes, —
luksub väetike õlgede peesus.
Sooja hingavad lammast ja tall;
kalgid õled koob sulgedeks hall.**

**Vaibad, mähkmed siis hiiglane heidab,
hällist sinisest punades huikab:
maarind tuksatab, valguses läidab, —
vastu lapsuke sõimes vaid muikab.
Heli-kõmise kellade hüüd:
Kristus päiksega sündinud nüüd!**

KAKS ROOSI

Mait Metsanurk

Aias õitsis kaks roosi ja need olid sel aastal esimesed. Seepärast peatusid nende juures aias-kõndijad, hingasid nende lõhna ja vaatlesid õite ilu. Aga pistandi tagant möödakäijadki peatusid ja imetelid neid.

Teine neist roosidest oli päeva varem oma õielehed avanud, seepärast teadis ta oma nooremale õele, kes temast teiselpool liivast jalgrada õitsis, mõndagi jutustada.

Ta teadis, et see aed on suvituskohas mererannikul, mille sina selge päevaga läbi lehestiku nähagi võis.

Ta oli juba kuulnud, et siia suurtest linnadest rikkad inimesed suveks sõidavad tervist kosutama ja parandama. Läheda neeme põhjast võetakse muda, sellesse heidavad haiged igapäev üheks tunniks ja sügisel on nad terved. Iseäranis kasulik on see muda neile, kes liigsöömise ja -joomisega ning ülearuste

lõbustustega oma tervist rikkunud. Kõik nad läevad siit sügiseti tervelt, aga talvel rikuvad nad jälle oma tervise, et siia järgmisel suvel tagasi tulla.

Seda kõik jutustas vanem roos nooremale, sest ta oli kahe päeva jooksul enne teise avanemist paljugi möödakäijailt ja aias-kõndijailt kuulnud.

Läbi pistandi võis otsekohe linnaparki näha, kus suvitajad jalutasid ja suure rõdu ees liivasel platsil muusikat kuulasid.

„Vaata neid daame,“ ütles vanem roos jumaldades. „Eks ole nende näod roosad ja õrnad nagu meie lehed! Eks ulatu siia nende lõhn, mis veel joovastavam kui meie oma!“

Aga noorem roos oli jahedam kõige selle vastu ja ütles:

„Nende näod on värvist nõnda roosad nagu meie lehed värvimatult, ja lõhn, mida siingi tunneme, ei hoova neist endist nagu meie oma, vaid vedelikust, mida nad oma ehetele tilgutavad. Seda jutustas täna hommikul vara, siis kui sa veel magasid, teenija-neiu aednikupoisile ja nad mõlemad naersid. Sina magasid siis veel, päikesekiired sattusid varemni minu pääle ja ärata-sid mu üles.“

„Ära kuula niisuguste lihtsate inimeste juttu. Need on teenijad ja teenijatega ei kõlba meiesugustel kõneldagi. Mina kuulsin aga mõne päeva eest, kui sina veel ellu ei olnud ärganud, peente võõraste kõnelust, kes õhtul aeda kõndima tulnud, minu lähedal peatusid, mind vaatlesid ja imetelid. Oo, ma oleksin õnne pärast minestunud, aga sulgesin ainult õielehed, sest õhk läkski juba jahedaks. Misugune sale ja peen see härra oli, kes minust kõneles! Rinnaesine oli tal kui pääsukesel valge, aga muidu kui pääsuke sinakasmust! Teise silma ees kandis ta ümarikku klaasi, mille küljes peen nõör rippus, ja selle klaasi läbi vaatles ta minu ilu ja õrnust. Ta oleks minu noppinudki ja ilusale daamile annud, aga pidas mind veel liig nooreks, mida kahjuks tõesti olin. Mõne päeva pärast lubas ta tulla, minu noppida ja daamile kinkida, kes tema seltsis oli. Kuidas nad mõlemad lõhnasid, nii et

tuhatki roosi niisugust lõhna ei suuda anda!

Daam oli kaetud peene rüüga, mis oli õrnem kui meie õielehed ja sahi-ses salapäraselt. Ma kadestasin tema õrna näojumet. Ja sale oli ta, nagu kepp, mis siin eemal hernes. Ah, kui see härra mind ometi ei unustaks! Ta käib siit igapäev mitu korda mööda, aga ikka nii ruttu ja hajameelselt, et mind tähelegi ei pane. Kui ta minu oma rinnale kinnitaks või oma daami rinnale! Siis pääseksin ma kordki sinna puiestikku, kus muusika mängib ja kõik see suursugune ja tore publik kõnnib! Kõik vaatleksid mind ja imeteleksid! Ükskordki oma elus oleksin siis õnnelik!“

„Niipalju kui mina läbi pistandi seda rahvast tähele olen pannud,“ kõneles noorem roos, on tal vähe aega õite ilu vaadelda. Sää! lobisevad kõik üksteisega ja naeravad tühist naeru. Ma ei tahakski nende hulka sattuda.“

„Tahad sa siis siinsamas koltuda?“ küsis vanem roos põlglikult.

„Ma ei mõtlegi koltumisest. Iga päev on nii ilus, et ma end soovide ja muredega vaevama ei hakka. Aga kui minu keegi siit nopib, siis sooviksin, et ta mind tõsiselt imeteleks ja minu eest närtsimiseni hoolt kannaks.“

„Maitsete üle ei vaielda,“ ütles vanem roos, kes need sõnad möödaminevailt härrastelt ühel vaikselt tunnil oli kuulnud.

Veel samal õhtul hilja tuli teenija-neiu aednikupoisiga aeda. Nad kõnelesid lihtsasti, aga südamlikult rooside ees, vaatlesid ja imetelid neid. Viimaks võttis aednikupoiss noa, lõikas noore roosinupu vaksapikuse varrega ja annetas neiule. Selle paled löid õhetama ja võtsid roosiõite jume. Ta võttis roosi, jättis aednikupoisiga jumalaga ja läks oma toakesse, mis oli kõrgel katuse all. Sää! pani ta värsket vett klaasi ja roosi sinna sisse.

Klaasi aetas ta akna alla lauale, kust aeda ja puiestikku võis näha. Ka oma vanemat õde nägi roos siit selgesti. Järgmisel hommikul pani teenija-neiu roosile värsket vee, vaatles teda õnnelikult ja läks siis päevaseid asju talitama. Vahetevahel käis ta aga roosi vaatamas.

Üksi olles vaatles roos puistikus ja suure maja rõdul kihavat elu ning heitis aegajalt pilke oma vanemale õele.

Õhtu lähenedes läks härra, kellest vanem roos jumaldades kõnelnud, jalgteed mööda aiavärava poole. Ta silmas roosi, peatus, lõikas selle, nuusutas korra ja läks puistikku.

„Saame nüüd näha, kas ta paneb roosi oma rinnale,“ mõtles noorem õde katuskambris.

Aga härra vibutas roosi käes ja läks otse suvimaja rõdule. Sääl istus laua ümber salk härrasid, kes suurtest klaasidest kollakat vedelikku jõid. Lõbusa naeruga tervitati tulijat, vist sellepärast, et tal oli roos käes. Ta tellis endale ka klaasi kollast vedelikku ja viskas roosi hooletult lauale. Kõik naersid selle üle ja keegi käskis roosilegi ühe klaasi sarnast vedelikku tuua. See toodigi, roos pisteti sinna sisse ja naerdi seda kaua. Siis unustati tema, kõneldi ja naerdi, kuulati kärarikast muusikat ja vahiti teisi võõraid, kes laudade ümber rõdu täitsid. Kui juba videvikuks läks, süüdati lambid ja kära aina kasvis. Siis läks rõdu eest mitu daami mööda. Härrased teretasid neid, üks haaras roosi klaasist ja viskas daamide ette.

„Siit alles algab minu karjäär,“ mõtles roos läbi õhu lennates. Ta langes just jalgade ette ja tundis surmahirmu. Aga õnnelikult astusid daamid temast üle, üles tõsta ei mõelnud teda keegi.

Sääl lamas ta nüüd ja oli kindel, et siin käidaval teel keegi tema võtab, kas endale rinda pistab või armsamale annetab. Ega ometi see peen rahvas või sallida, et ta siin jalus lebaks!

Aga niipalju kui siit ka peent rahvast, daame ja härrasid läikivais kingis, mööda ei kõndinud, keegi ei pannud teda tähele. Ainult üks noorhärja silmas teda ja viskas kepiotsaga teelt eemale. Sedagi vist tegi enam mängides kui kaastundmusest, sest samuti pillutas ta kepiga sõmerkivikesigi.

Sääl lamas ta nüüd liival, hämaras, kus keegi teda ei näinud. Aegajalt viskas mõni möödamineja talle paberossiotsa seltsiks. Rõdul käratses aga peente härraste hulk ja veetis lõbusasti õhtut.

„Hää küll, tänaseks on vist küll kõik lõpetatud,“ mõtles roos, kes lootust ei kaotanud. „Aga homme hommikul, siis leitakse mind, pistetakse rinda ja imetellakse.“

Ta vaenekene ei teadnudki, et roosi, mis kord maas olnud, enam keegi rinda ei pista ega veeklaasigi pane!

Hommikuni lamas ta jahedal liival lõdisedes. Vaevalt oli päike tõusnud, siis tuli küürakas vanamoor, hõre luud käes, ja hakkas rõduesist pühkima. Pikkamisi, aga hoolikalt kraapis ta luuaraagudega liival kõik eilse päeva risu, paberitükid, apelsiinikoored, kompvekkestad, paberossiotsad kokku ja viskas ühes roosiga üherattalisse kärusse.

„See on küll kirju seltskond,“ mõtles roos, „ja need kõik on minust alamad, aga seisuste vaheseinad on nüüdsel ajal kadunud, nagu ma läbi pistandi ühel päeval kuulsin. Vähemalt olevat nõnda kasulik kõnelda, et alama rahva õlgadel kõrgele tõusta.“

Nad peavad ometi märkama minu ilusaid ehteid, olgugi et need on määratud, ja nende järele mind ka hindama.“

Aga keegi ei hoolinud tema ehetest ega pannud tema kõrgemat seisust tähele. Üks paberossiots puistas talle tuhka ja tubakat näkku, siis vajus lai sidrunikoor kõige raskusega tema pääle ja vajutas ta lapikuks.

„See on üleminekuajajärk,“ trööstus roos hingeldades, sest ta oli pistandi taga jalutajailt kuulnud, et kunagi ei pea lootust kaotama ega meelt heitma. Ja alles elu lõpul hinnatakse meid õieti, pannakse meie auks rongkäike tõrvikutega toime ja peetakse ülistuskõnesid. Seda oli kuulnud ühelt noorhäralt, kes pistandi taga daamiga jalutas.

Nüüd tundis ta koorma enda pääl veel raskemaks minevat, ei näinud ega kuulnud enam midagi, ja isegi kõik see, mis ta pistandi tagant kuulnud, ununes või läks segi, ja pikkamisi langes ta minestusse.

Kui ta jälle ärkas, leidis enda suures prügikastis, pargi taga, kõrvalises kohas. Päike paistis palavasti ja kange janu piinas teda. Missugune seltskond tema ümber — pudelitükid, plekk-karbid, kuitunud lehepuru, tuhk, söed, põhk, kolunud lehed ja paberitükid! Roos oli

lapikuks litsutud kui narts ja päike põletas ikka palavamini. Ta lootis ikka veel ja uskus mingisugust imet, mis tema päästaks, veeklaasi ja imetelevate vaatajate ette viiks või koguni mõne peene vööra rinnale.

Aga palavuse kasvades rauges tema jõud ja varsti langes ta surmaeelsesse uimastusse. Viimse hingetõmbuseni pidas ta oma unistusest kinni ja sonis ikka veel:

„Ühe silmapilgugi tahaksin peenes

seltskonnas viibida. Mis pärast seda sünnib, on ükskõik!“

Noorem roos aga õitsis nädalapäevad katuskambris veeklaasis ja rõõmustas vaest teenijat. Pikkamisi hakkas ta närtsima ja poetas lehti lauale. See ei kurvastanud teda. Ta oli õnnelik, et kellelegi oma iluga rõõmu oli valmistanud.

Teenija noppis tema pudenenud lehed ja pani raamatu vahele, kus nad kuivanult veel praegu alles on.

MIKS JA MILLAL

RABINDRANATH TAGORE. Tõikitud B. F.

Kui ma sulle kirjused mängukanne toon, mu laps, mõistan ma, miks on niisugune värvide mäng pilvedes ja ja miks on lilled nii maalilised — kui ma sulle kirjused mängukanne kinkin, mu laps.

Kui ma laulan, et sa tantsiksid, tean tõesti, miks on muusika lehtedes ja miks saadavad lained oma häältekoori kuulava maasüdamesse — kui ma laulan, et sa tantsiksid.

Kui ma rikastan su nõudvad käe-

kesed maiustustega, tean ma, miks on lille karikas mesi ja miks on täidetud viljad saladuslikult magusa mahlaga — kui ma rikastan su nõudvad käekesed maiustustega,

Kui ma suudlen su palet, et sa naerateleksid, mu lemmik, mõistan ma kahtlemata, missugune õndsus tilgub taevast hommikuvalgusse ja missugust hurmust toob suvituul mu liigetesse — kui ma sind suudlen, et sa naerateleksid.

VARGUS

J. Parijõgi

Liivaku Jaanil oli viimati suur mure. See oli üks varguseasi. Näris südant ööd ja päevad ega saanud enam sugugi rahu. Siis viis selle toru Sepale tagasi ja pani hõõvelpingi pääle, kus ta ennegi oli.

Jaan ei tea nüüd isegi, kuidas ta selle ära tõi. Ega ta just varastada tahtnudki, katsus ja vaatas niisama. Ei tea, kuidas viimaks pani pluusi varrukasse ja tõi ära.

See oli ikka sedaviisi, et Sepal oli eeskambris hõõvelpingi pääl niisugune plekk-toru. Kui seda toru päikese käes

liigutasid, siis helkis igalt poolt vastu, ja kui näpuga teisest otsast augu kinni panid ja teisest otsast puhusid, siis tegi vilet ka, justkui oleks vedurivile puhunud.

Jaan ei teadnud esiteks, mis Sepa rahvas selle toruga teeb, arvas, et on aga niisama... ja vedeleb hõõvelpingi pääl. Aga pärast sai teada küll, et sellega puhuvad kella sisse õli, kui kell seisma jääb.

Kui Jaan Sepalt käis oherdit toomas, siis nägi seda toru esimest korda, aga ta siis seda veel ei katsunud. Kui teisel päeval Sepal käis, siis katsus küll

ja puhus vilet ka. Pärast mõtles kodu, et küll oleks häää, kui temal ka oleks niisugune toru. Küll see ikka helgib päikese käes! Ja kui ilusasti vilet teeb, ikka — tuut... tuut... sedaviisi kõminjal ja tumedalt... just kui vedurivile, võta või jäta.

Siis hakkas Jaan ise endale toru tegema, aga ta ei saanud kusagilt niisugust läikivat plekki. Üks tume plekitükk oli neil küll, aga sest ei saanud miski toru.

Kui ta siis jälle Sepale läks, Sepa-emale suga viima, siis seisis kaua hõõvelpingi juures, vaatas ja katsus seda toru. Sepa rahvas sõi laua taga, kangaspuud olid ees ja nemad ei näinud, mis Jaan tegi. Siis pistis toru varrukaske... või mine tea — ta justkui ise läks sinna.

Pärast nihutas ennast hõõvelpingi ees edas-tagasi, nühkis seljaga vastu pinki, ajas vähe aega veel kõvasti juttu ja ütles:

— Ei tea, kas kangas hakkab ka hästi kerkima?

Ja siis tuli ruttu välja, see toru varrukas.

Kui tänavale jõudis, pistis jooksma, nagu oleks keegi teda taga ajanud. Toru oli ikka varrukas. Tee päält vaatas mitu korda tagasi, kas on tagaajajaid, aga ei olnud kedagi. Jaan tundis, et see oli aga muidu... niisugune hirmumõte.

Koju jõudes läks ta aida taha, võttis toru varrukast välja ja hakkas vaatama. Aga vilistada temaga ei julgenud, kartis, et ehk keegi kuuleb, vaatas aga niisama ja veeretask näppude vahel. Korra pani suu juure, et puhub vähe, aga võttis jälle kohe ära. Ega Jaan seda tuppä tohtinud viia, siis saavad kohe haisu ninasse; pani aida taha seinaprao vahele ja samblaid pääle. Kui juba tükk aega mööda läeb, siis võtab välja ja vilistab.

Nüüd läks Jaan tuppä, istus soemüüri ääre ja hakkas kassiga mängima. Ema ketras ja hakkas pärima, mis Sepa rahvas teeb, kas Sepa-ema sai kanga üles ja kas on pikk kangas. Jaanile paistis, et ema vaatab koonla tagant ikka vilks ja vilks tema pääle. Temal tuli hirm südamesse, et viimati ema

teabki juba, et ta toru ära tõi. Võib-olla nägi Sepa-ema kangaspuie vahelt, kui tema toru varrukaske pani, ja käis selle aja sees emale kaebamas, kui tema aida taga toru vahtis.

Jaan pani kassi ahjuauku tagasi ja läks välja, aga väljas ei olnud ka rahu kusagil. Mõtles jälle, et võib-olla ema ei teagi, küsis aga muidu Sepa rahva järele. Läks uuesti tuppä. Siis ema enam ei pärinud Sepa rahvast midagi.

Nüüd hakkas Jaan mõtlema, et võib-olla Sepa-ema ei tea veel isegi, et toru kadunud on, ta kardab aga muidu. Kui nüüd oleks midagi asja Sepale minna, siis vaataks kohe järele, kas teavad. Kui õige läheks suga ära tooma. Ta küsis ema käest:

— Millal ma soa Sepalt ära toon?

Ema ütles:

— Mis siis teisega kiiret on. Eks Sepa-ema too isegi.

— Ei noh, las parem mina toon, teevad ehk veel katki, kui kauaks sinna jääb.

Emal ei olnud soaga kiiret, aga Jaan läks teisel hommikul ise Sepale, et toob soa ära, kui neil seda enam tarvis ei läe.

Esiteks ei julgenud kuidagi sisse minna. Luusis puupinu juures, käis marjaia vära juures ja kaevul, katsus käega kuivama pandud piimariistu, ise piilus ikka toaukse poole. Oli kogu aeg niisugune kummitus või kartus, et nüüd-nüüd tuleb Sepa-isa välja ja ütleb:

— Ah, siin sa oled, poiss! Kus toru on?

Seisis veel tükk aega õues ja katsus piimariistu, siis viimaks läks tuppä. Kangas oli juba niies ja Sepa-ema lõksutas kududa.

Jaan teretas, aga lõi kohe kartma ja piilus hõõvelpingi poole, kus see toru enne vedeles.

Siis kahetses, et tuppä tuli: võtavad ehk kohe kinni ja annavad naha pääle. Siis nühkis seljaga vastu hõõvelpinku ja nihutas enese sinna kohta, kus toru varrukaske pani. Kogu aja vaatas Sepa-ema poole, et kas piilub kangaspuie vahelt, mis tema teeb. Ise pidas käed selja taga, nagu eilegi, kui toru varrukaske laskis. Aga Sepa-ema ei vaada-

nud teda, ümises laulusalmi läbi nina ja sidus katkenud niiepaela.

Jaan tuli ära, aga alles tee pääl tuli meelega, et soa unustas sinna.

Kodu hakkas jälle toru vaatama ja katsuma. Võttis samblad eest ära ja tõmbas vitsaraoga toru prao vahelt välja. Kodu juures puhuda ei julgenud, pani jälle varrukasse ja läks metsa. Metsas siis võttis toru välja, pidas sõrmeotsaga augu kinni ja puhus... Mitu korda ikka puhus. Aga puhumisest sai kohe himu otsa. Nüüd paistis Jaanile, et see vile nii ilus ei olnudki, tuutatas küll, aga kui Sepal puhus, siis paistis, et palju on.

Siis Jaan ei tahtnudki enam seda toru. Ja tulid niisugused kurvad mõtted, süda läks raskeks ja hakkas valutama. Paha oli olla. Kui veel mõtlema hakkas, et vaata, et nüüd oled varas, siis hakkas süda veel rohkem valutama. Ja nutt kippus kurku. Kui hää oli enne olla, kui seda toru veel ei olnud. Ja siis läks mets järsku pimedaks ja vaikselt, justkui kuulataks keegi, mis ta siin metsas õige teeb. Hirm tuli. Kõik-sugu mõtted tulid pähe. Pidi juba selle toru metsa viskama, aga tõi siiski koju ja pani jälle seinaprao vahele.

Siis ei käinud mitu päeva toru vaatamas, aga süda vaevas ühtelugu ja rahu ei olnud kusagil.

Ühel õhtul istus Jaan pliidi ees ja ajas hagu alla. Vanaema toimetab pliidi ääres. Jaan mõtles, et tunnistab vanaemale õige süü üles ja küsib, kuidas sest murest ja südamevaevast lahti saaks. Aga kuidagi ei julgenud päale hakata. Viimaks küsis:

— Vanaema, miks süda mõnikord valutab?

— Kas sul valutab? Siis on sul mõni vaev ja mure, või oled ehk haige?

— Ei ma haige küll ole, aga tea miks valutab. Kas pahadel inimestel valutab süda?

— Valutab küll!

— Kas varastel ka valutab?

— Miks ei valuta. Eks varguseasi vaeva inimese südant küll, nii et kuidagi rahu ei saa.

Jaan pidi juba vahele üttelema, et see varguseasi vaevab küll vist kõige rohkem, aga sai veel sõna sabast kinni.

— Aga kui asja tagasi viid, kas siis kaob see südamevaev ära?

— Siis kaob ära küll. Aga miks sa seda pärid?

Nüüd kokkus Jaan ära, et vanaema ehk teabki juba seda toru lugu.

— Ega siis mina... ma muidu küsisin.

Aga nüüd viib Jaan selle toru küll tagasi. Ta ei tahagi seda enam. Ja rumal ikka oli, et ta ära tõi. Ega ta just varastada tahtnudki, katsus ja vaatas niisama. Ei tea, kuidas viimaks pani varrukasse ja tõi ära. Justkui kohe üks kiusaja või tea kes oleks tagant torganud selle toru varrukasse.

Teisel päeval läks Jaan jälle Sepale ja siis oli toru varrukas. Hõõvelpingi ääres seisis ja nihutas ennast edas-tagasi. Siis pani käed seljataha hõõvelpingi päale ja laskis toru kukkuda varrukast välja. Kui toru kolks tegi, siis veel käis justkui piste südamest läbi. Aga pärast oli südamel palju kergem.

Siis tuli kohe ruttu välja ja pistis kodu poole jooksma.

Nüüd ei olnud Jaanil küll enam seda toru, aga see mure, see oli veel kaua aega südames. Ja kulus palju aega, enne kui ta täiesti kadus.

TEMA KÕRGUS LAPS

Rabindranath Tagore. Tõlkinud M. S.

I

Ratšaran oli kaheteistkümnepäevane, kui ta oma isanda majja teenijaks tuli. Ta kuulus ühte kasti¹⁾ oma pere-

mehega, ja talle usaldati isanda väikese poja hoidmine. Aeg möödus. Poiss lahkus Ratšarani kätelt ja läks kooli. Koolist astus ta ülikooli; selle lõpetanud,

¹⁾ Kast — India seisus.

valis kohtunikuameti. Kuni tema abiellumiseni oli Ratšaran ta ainuke teenija.

Ent tuli majja emand. Nüüd leidis Ratšaran kaks isandat ühe asemel. Kõik tema hool kandus uuele emandale. See avaldus uue juuretulija puhul. Anukulil sündis poeg, ja väsimata hooles omandas Ratšaran peagi täieliku võimu lapse üle. Ta kiigutas teda kästel edastagasi, rääkis temaga puudulikus lapsekeeles, surus näo lapsukese oma vastu ja tõmbas jälle moonutades tagasi.

Juba võis laps roomata ja üle läve ronida. Kui Ratšaran jooksis teda püüdma, põikles laps harilikult ta eest vallatu naeru ja kilkamisega kõrvale. Ratšaran imestas lapse suurt osavust ja teravmeelsust, mis jälgimisel avaldusid. Sageli ütles ta emandale, enesel silmis salahirm: „Teie pojast saab kord kohtunik.“

Uued imed tulid omal ajal. Kui laps kõnelema hakkas, tähendas see Ratšaranile ajajärku inimsoo ajaloos. Ratšaranil vaimustusel ei olnud piiri, kui laps kutsus oma isa Ba-ba, oma ema Ma-ma ja teda Tšan-na. Ta jooksis seda uudist kogu ilmale kuulutama.

Mõne aja pärast pidi Ratšaran oma andi ka teistel aladel näitama. Näiteks pidi ta hobuse osa mängima, sääljuures ohjad suhu võtma ja jalgadega takka üles lööma. Ka pidi ta oma väikese kasvandikuga maadlema, ja kui ta lõpuks mingi maadlemisvõtte võidetuna ei tahtnud laskuda seljale, oli kisa möödapääsmata.

Samal ajal saadeti Anukul Padma piirkonda. Kalkuttast läbireisul ostis ta pojale väikese vankri. Ühtlasi ostis ta temale kollase atlaskuue, kuldäärse mütsikese ja paari kuldseid käsi- ja jalgpandlaid. Jalutama minnes tõi Ratšaran igakord need ehted välja ja riietas tseremoniaalse uhkusega oma hoolealuse.

Saabus vihmaaeg; päev-päevast kalas oavarrest. Määratu ussina neelis ahne jõgi terrasse, külasid, põlde, mattis oma voogudesse leetseseljakute kõrged taimed ja metskasuariinid¹⁾. Aegajalt kuuldus sügav mürin jõekallaste muredes. Veevoolu lakkamatu kohin kuul-

dus kaugele. Möödatornav vahuhulk tõestas silmale voolu kiirust.

Ühel õhtupoolikul selgines. Oli pilvine, ent jahe ja selge. Ratšarani väike despoot²⁾ ei tahtnud niisuguse ilmaga koju jääda. Tema Toredus ronis vankrisse. Ratšaran asus aisade vahele ja sõidutas tema aeglaselt jõeäärseile riisiväljule. Kedagi ei olnud põllul ning ainustki paati jõel. Õhtutaevas teispool vett rebenesid pilved. Päikese loojenemise tumm pidulikkus avanes kogu hõõguvas toreduses. Selle vaikuse keskel tähendas laps äkki sõrmega enda ette ja hüüdis: „Tšanna! Iludsad lilled!“

Sääl ligidal mudaloigus seisis suur kadambapuu täies õies. Tema Kõrgus Laps neelis seda ahneil pilgel ja Ratšaran mõistis ta iha. Hiljuti oli ta just neist õiekobaraist väikese vankri teinud, ja laps oli nii üpris õnnelik olnud seda nõõrist siia-sinna tõmmates, et Ratšaranil kogu päev ei tarvitsenud ohje võtta. Ta ülendati hobusest ratsasulaseks.

Aga Ratšaranile ei meeldinud sel õhtul lillede saamiseks põlvini poris sampida. Sellepärast näitas ta ruttu käega vastupidises sihis ja hüüdis: „Oo, vaata, väike, vaata! Vaata lindu!“ Ja veidra kolinaga tõmbas ta vankri puust eemale.

Kuid kohtuniku-kalduvustega last ei ole kerge petta. Päälegi ei olnud sääl midagi, mis ta tähelepanu oleks köitnud. Ja ei või ju kauaks fantaasialinnu pettekujutust usutavana hoida. Väike isand jäi kindlaks, ja Ratšarani kunst oli otas. „Olgu,“ ütles ta viimaks, „istu rahulikult vankris; ma läen ja toon sulle ilusaid lilli. Vaata ette, et sa vette ei läe.“ Selle öelnud, paljastas ta põlvini oma jalad ja solistas läbi nõriseva muda puu juure.

Samal silmapilgul kui Ratšaran eemaldas, lippas ta väike isand kiiresti keeldud vee poole. Laps nägi jõge piserdades ja luksudes mööda voolavat. Näis, nagu oleks ühe suurema Ratšarani tuhat vallatut lainekest tuhande lapse naerul ees jooksnud. Nähes nende hullustust, tekkis inimlapse südames ärritus ja rahutus. Ta ronis salaja vankrist ja läks jõe poole. Teel leidis

¹⁾ Kasuariin — kuivus-põõsaspuu pungataoliste lehtedega.

²⁾ Despoot — vali käskija.

ta kepikese ja kummardus sellega jõe kohale õngitsema.

Vallatud jõevaimud näisid oma saladuslike häälega teda endi juure mängima kutsuvat.

Ratšaran oli peotäie õisi noppinud ja tõi nad oma riidepalistuses, nagu naeratusse pärjatud. Aga kui ta vankrini jõudis, ei olnud kedagi sääl. Ta vaatas igalepoole, ent ei näinud kedagi. Ta silmas tagasi vankrile, kuid sääl ei olnud kedagi.

Veri külmas temas sel hirmsal silmapilgul. Kogu ilm ujus ta silmis nagu sünge udu. Murtud südame sügavusest paisus läbilõikav hüüe: „Isand, isand, väike isand!“

Aga ükski hää ei vastanud: „Tšan-na.“ Ei naeratelnud vastu vallatult laps, ei tervitanud lapselik vaimustus tema tulekut. Vaid jõgi voolas suliseval ja kuristaval mühinal nagu enne, nagu ei oleks ta midagi teadnud ega tähele pannud nii tillukest sündmust nagu lapse surm.

Õhtu liginedes sai Ratšarani emand kartlikuks. Ta saatis mehi igalepoole otsima. Need läksid laternatega ja jõudsid viimaks Padma kaldale. Sääl leidsid nad Ratšarani tormina mööda välju siia-sinna meeleheite-hüüetes kihutavat: „Isand, isand, väike isand!“

Kui nad Ratšarani viimaks koju said, viskus see emanda jalgade ette. Nad raputasid teda ja küsisid ikka jälle, kuhu ta lapse jätnud, aga kõik, mis ta öelda võis, oli, et ta midagi ei tea.

Vaatamata üldisele arvamisele, et Padma lapse neelnud, jäi luurav kahtlus kõikide hinge. Sest õhtupoolikul oldi külas mustlaste salka nähtud, mis tekitas teatava kahtluse. Ema läks oma metsikus vihas niikaugemale, et pidas Ratšarani lapse vargaks. Ta kutsus tema kõrvale ja ütles kaeblikus palves: „Ratšaran, anna mulle mu laps tagasi. Oo, anna mu laps tagasi. Võta niipalju raha, kui sa eales nõuad, aga anna mulle mu laps tagasi!“

Vastuseks Ratšaran puudutas otsaga maad. Emand ajas ta majast välja.

Mõistlikult katsus Anukul oma naist ülekohtusest kahtlusest vabastada: „Milleks pidi ta niisuguse kuriteo korda saatma?“ ütles ta. Ema vaid vastas:

„Laps kandis kuldseid ehteid. Kes teab?“

Sellejärele oli võimatu temaga õien-dada.

II

Ratšaran läks tagasi kodukülla. Selle ajani ei olnud tal last ning ta ei lootnudki teda saada. Aga ei möödunud veel aastat, kui ta naine pojale elu kinkis ja suri. Kui Ratšaran seda lapsukest vaatas, valdas teda esiteks salaviha. Ta hinge sügavuses oli kahtlus, nagu oleks see rõhujana väikese isanda asemele tulnud. Ta uskus, et on ülekohtus oma pojaga õnnelik olla pärast juhtumust väikese isandaga. Tõepoolest ei oleks laps kaua elanud, kui ema asemele ei oleks astunud ta lesk õde.

Aegamööda muutus Ratšarani südames. Sündis midagi imelikku. Uus laps hakkas ka roomama ja vallatult üle läve ronima. Seda tehes näitas ta samuti naljakat tarkust. Tema hää, naer, nutt ja liigutused olid nagu väikesel isandalgi. Kui Ratšaran mõnikord lapse kisa kuulis, hakkas ta süda metsikult kloppima, ja tundus, nagu oleks ta endine väike isand kuski tundmata surmamaal oma Tšan-nakaotustkurtnud.

Phailna (nii nimetas Ratšarani õde vastsündinut) hakkas pea rääkima. Ta õppis ütlema Ba-ba ja Ma-ma lapseliku aktsendiga. Kui Ratšaran neid tuttavaid hääli kuulis, selgus korraga talle saladus. Väike isand ei võinud oma nõiduslikust Tšan-nast loobuda ja sellepärast sündis ta uuesti tema majas.

Selle tõendused olid Ratšaranile kõrgemal igast kahtlusest.

Esiteks: Lapsuke sündis varsti pärast väikese isanda surma.

Teiseks: Ratšarani naine oli juba vanapoolne.

Kolmandaks: Laps jooksis taaruvate sammudega ja hüüdis Ba-ba ja Ma-ma. Ei puudunud ühtki tunnust, mis ei tähendanud tulevast kohtunikku.

Siis äkki tundis Ratšaran ema kohutavat süüdistust. „Ah,“ ütles ta põrutatuna, „ema südamel oli õigus. Ta teadis, et ma ta lapse varastasin.“ Tulnud korra sellele mõttele, kahetses ta oma endist hooletust. Kehaliselt ja hingeliselt andus ta ohvrimeelselt lapse

hoidmisele. Ta kasvatas teda nagu rikaste last, ostis talle vankri, kollase atlaskuue ja kuldtkitud mütsi. Ta tegi naise ehteist temale käsi- ja jalgpandlad. Ta keelis lapsel teistega mängida ja oli ise ta seltsis ööl ja päeval. Laps kasvis hellitusil ja oli nii riietatud, et külalapsed teda „Teie Armulikkus“ hüüdsid ja selle üle naljatasid. Vanemad aga pidasid Ratšarani lapse suhtes eba-praktiliseks.

Viimaks jõudis poisile koolimineku-aeg. Ratšaran müüs oma maa ja asus Kalkuttasse. Suurte raskustega leidis ta siin endale teenistuse ja saatis Phailna kooli. Ta ei kartnud mingit vaeva, et anda temale parim kasvatus, parimad riided, parim toit. Ise elatus ta vaid peotäiest riisist ja ütles salaja endamisi: „Ah mu väike isand, mu väike armas isand, sa armastasid mind nii, et tulid tagasi mu majja. Iial ei pea sa mu hooletusest kannatama.“

Nii möödus kaksteistkümmend aastat.

Poiss oli väle, rõõmus ja terve; ta võis hästi lugeda ja kirjutada. Väga hoolitses ta oma välimuse eest, pannes iseäranis rõhku oma juuste soengule. Tema kaldus luksusele ja pillamisele ja andis välja raha tujude järele. Et Ratšaran isaliku teenrina esines, ei kohelnudki poiss teda isana. Põhjus oli ka see, et Ratšaran kõigi eest varjas, et ta ise lapse isa on.

Phailna kaasõpilased pilkasid Ratšarani talupoeglike kombeid, ja peab tähendama, et isa seljataga oli Phailna nendega nõus. Sügavamas südames aga armastasid õpilased mahedat otsekohesest vanakest, ka Phailnale oli ta väga armas. Aga nagu öeldud, armastas ta teda ülevalt alla vaadates.

Ratšaran vananes, ja tihti ei olnud leivaisa tema puuduliku tööga rahul. Poisi pärast puudust kannatades oli ta kehaliselt nõrgenenud ja ta tööjõud kahanes. Tihti unustas ta asju, ning arusaamine muutus nüriks ja nõrgaks. Leivaisa aga nõudis vabandusteta korralikku tööd. Maamüügist saadud raha lõppis, kuna poiss alati riiete üle nurises ja raha nõudis.

III

Ratšaran otsustas. Ta loobus kohalt, andis Phailnale vähe raha ja ütles:

„Mul on kodukülas paar toimetust; ma tulen varsti tagasi.“

Ta reisis Barasetti, kus Anukul kohtunikuks oli. Anukuli naine oli veelgi kurb; tal ei olnud teisi lapsi.

Ühel päeval puhkas Anukul pärast pikka väsitavat kohtupäeva. Tema naine oli ostnud parajasti kõrge hinna eest kerjavalts soolapuhujalt ühe taime, mis tõotas talle lapse sündimist. Oli kuulda õues tervitavat häält. Anukul läks vaatama, kes sääl võiks olla. Oli Ratšaran. Anukuli meel läks vana teenrit nähes härdaks. Ta küsis temalt mõndagi ja kutsus teda jälle oma teenistusse. Ratšaran naeratas tumedalt ja vastas: „Ma tahaksin oma emanda teenistuses olla.“

Anukul läks Ratšaraniga majja, kus emand ei võtnud teda nii soojalt vastu nagu ennist isand. Ratšaran ei teinud sest väljagi, vaid ringutas käsi ja ütles: „See ei olnud Padma, kes teie lapse varastas, vaid mina.“

„Suur Jumal! Ha! Mis! Kus ta on?“ hüüdis Anukul.

Ratšaran vastas: „Ta on minu juures. Ülehomme toon ta.“

Oli pühapäev. Kohtukoda oli kinni. Mõlemad abikaasad vaatasid lootuses tänavale, oodates varasest hommikust Ratšarani ilmumist. Kell kümme tuli ta, laps käekõrval.

Küsimata võttis naine poisi sülle, kaisutas teda pöörases erutuses, pea naerdes, pea nuttes, suudles ta juukseid, ta otsaesist ja uuris tema palet näljaseil, ahneil silmil.

Poiss oli priske ja hästi riietatud. Anukuli süda voolas üle õrnusehoost.

Siiski küsis kohtunik temalt: „On sul mingeid tõendusid?“

Ratšaran ütles: „Kuidas võiks niisugusel ajal tõendusid olla? Jumal ükski terves ilmas teab, et ma teie lapse varastas.“

Kui Anukul nägi, kuidas naine lapsesse kiindus, loobus ta tõenduste nõudmisest. Oli parem uskuda. Ja siis — kust võis nii vana mees nagu Ratšaran niisuguse poisi saada! Ja milleks peaks truu teener teda petma?

„Aga,“ ütles ta kindlalt juure, „Ratšaran, sa ei tohi siia jääda.“

„Kuhu on mul minna, isand,“ ütles Ratšaran lämbunud häälel ja murdis käsi, „ma olen ju vana. Kes võtab vana inimest teenistusse?“

Emand ütles: „Lase tal jääda. Minu laps rõõmustab. Ma annan talle andeks.“

Aga Anukuli kohtuniku-sisetunne ei tahtnud seda lubada. „Ei,“ ütles ta, „talle ei või seda andestada.“

Ratšaran langes Anukuli jalgadele ja hüüdis: „Isand, jäta mind. Mitte mina ei teinud seda. See oli Jumal.“

Et Ratšaran Jumalat süüdistas, see puudutas veel rohkem Anukuli sisetunnet.

„Ei,“ ütles ta, „ma ei või seda lubada. Usaldada ei saa ma sind enam. Sa oled kord petnud.“

Ratšaran tõusis ja ütles: „Ma ei teinud seda.“

„Kes oli see siis?“ küsis Anukul.
Ratšaran vastas: „See oli mu saatus.“
Ent haritud inimene ei võinud seda vabandusena võtta. Anukul jäi kindlaks.

Nähes, et ta rikka kohtuniku poeg on, oli Phailna esialgu vihane, et teda sündimisõiguses oli petetud. Aga kui ta Ratšarani nii meeleheitel nägi, ütles ta isale suuremeelselt: „Isa, anna andeks talle. Kuigi sa tal ei luba siin elada, anna talle igakuune abiraha.“

Kuulnud seda, ei lausunud Ratšaran sõnagi enam. Viimast korda vaatas ta poja otsa, siis kummardus endiste isandate ees. Vaikselt läks ta välja ja kadus maailma lugematusse rahvahulka.

Kuu lõpul saatis Anukul talle kodukülla raha. Ent raha tuli tagasi. Sääli ei leidunud kedagi Ratšarani nimelist.

UNEVARGATAR

RABINDRANATH TAGORE. Tõiklnud B. F.

Kes on siis varastanud lapsukese silmadest une? Seda pean teadma.

Kann puusal, läks ema tooma naaberkülalt vett.

Oli lõuna. Mööda oli laste mänguaeg. Pardid tiigil valkisid.

Uinunud karjapoiss lamas viigipuu varjus.

Mangometsa¹⁾ soos seisis kurg tõsiselt ja tummalt.

Siis tuli unevargatar, kahmas lapse silmadest une ja lendas ära.

Kui ema koju pööris, leidis ta lapsukese neljakäpukil mööda tuba roomavat.

Kes varastas une lapsukese silmadest? Pean teadma. Pean tema leidma ja aheldama.

Pean ükskord sääli tumedas kuristikus valvama, kus läbi kaljurahnude ja sünge kivistiku ojake niri-seb.

Pean bakulametsa²⁾ magavas varjus otsima, kus kudrutavad tuvid peidus ja tärisevad muruneidude jalgpandlad tähisöö vaikuses.

Tahan õhtuti silmitseda bambusmetsa sosistavas vaikuses, kus jaaniuss oma valgust pillab; tahan küsida igalt olevuselt, keda kohtan: „Kas teab keegi mulle öelda, kus elab uneröövlitar?“

Kes küll varastas lapsukese silmadest une? Pean teadma.

Kuigi ma temale mitte tõsist otsust ei saa teha, kui ma tema ainult tabaksin!

Tema pesale ma tungiksin kallale ja vaataksin, kus hoiab ta oma varastatud unesid. Ma riisaksin ta paljaks ja kannaksin koju.

Tema kaks tiiba ma tugevasti köidaksin, tema asetaksin jõekaldale ja laseksin rooga kõrkjate ja vesililliate vahel kalastamist mängida.

Kui õhtul päevakära mööda ja külalapsed emade süles istuvad, kriiskavad talle kõrvadesse öölinnud hirvitades:

„Kelle une sa varastad nüüd?“

¹⁾ Mango — viljapuu kollaste kiloraskuste maitsvate viljadega.

²⁾ Bakula — puu hästilõhnavate lehtede ja õitega, millest õli valmistatakse; maitsev vili sööday.

JALUTU

Rudolf Reiman

Kujud.

Lembit, jalutu poiss.
Maja, õpetaja tütar.
Valli, võõrasõde.
Isa.
Võõrasema.
Õpetaja.
Koolipoisse ja -tüdrukuid.

Õu. Lehekuine pühapäevahommik. Aid valub õites. Linde saalib ja vidistab. Aas nõrguvate kaskedega päikesesäras.

Isa lükkab jalutu Lembitu õue. Sooh...

Lembit. Valuline joon näos hajub päikeseliseks naeratuseks, käed sirutuvad ette. Isa, vaata: päike mängib, mängib! Sääl, aasal — ta kirendab, täis lilli nagu silmi! Kased valendavad, roheloor õlul... Iga aastaga läeb kevade kaunimaks!

Isa ükskõiksena. Mis ta mängib: kevad nagu alati.

Lembit endiselt. Ja Muri hüppab — lilledes. Nagu nelja aasta eest — jooksimisega koos. Viskub vankris. Muri, Muri — mina ka!

Isa tüdinuna. Mis sa rabeled: kukud!

Lembit taltub. Mina — ja, mu jalad... Kui nad elustuksid!

Isa ükskõikselt. Küll, küll nad...

Lembit hardub uuesti. Kuid nii ilus on vaadatagi! Silmadele kohe valus. Aid — see ei ole meie, see on täna õnneaid: sääl minu õunapuu, õites esimest korda, sillerdav kuldnokk põues — nagu Ma... Punastab ja vaigib.

Isa. Vast saame õunugi tänavu!

Lembit hardana. Vaata, emagi vana puu nagu lumes. Ta õitsis viimati nelja aasta eest. Ema —

Isa katkestab. Ega ta ikka õunu kannal: pillab õied!

Lembit. Miks?

Isa. Ah mis — ussid lõikavad.

Lembit. Miks just temal?

Isa. Vana on. Lembit vaigib, kurb.

Võõrasema hüüab aknast. Kas said poisid välja juba: meie jääme hiljaks!

Isa Lembitule. Mis sa jälle! Kõik juhtub... Ruttu. Kupid on siin. Annab

Lembitule tõukamiskepid. Ole kodus aga ilusasti! Ära aiaist välja mine. Meie ei saa vanaemalt enne õhtut tagasi. Karjus tuleb varsti: hõika, kui vaja.

Võõrasema hüüab jälle. Kas tuled juba!

Isa läeb, seisatab. Küll saad terveks, küll saad ja tuled siis ühes. Ära aga jõeale mine: kallas on lausk — veered alla. Ära mine! Läeb majja.

Võõrasema hääled kuulduvad läbi akna. Mis sa jäändad niikaua selle poisiga: on ennegi üks kodu olnud!

Lembit üksinda. Üksi — juba neli aastat olen õppinud seda. Sest hirmsast ööst, kui piksenool süütas meie vana kodu ja ema hukkus tulle mind päästes. Ema, miks ohverdusid, miks ei lasknud surra mul oma süles, kui enam polnud sul pääsmist! Sinu elu hinnaga pidin jääma ellu — jalutuna! Hirmus on mulle see ohver...

Sääl õitseb aid, kus jooksin ja mängisin. Näe — kuldnokki vilistab ema õunapuul: ta asus jälle vanna puuri, mille tegin oma viimisel kevadel. Oi, ma kukkusin kasti puusse viies, kuid polnud midagi: see oli ema puu. Kuidas ta katsus siis minuga tõrelda, endal pisarad silmis!

Sääl aas, kus hullasime Muriga heinas ja lilledes, valged kased, mille rippuvaile oksile tegin hälli. Tihti tuli Majagi. Ja suurel kivil — kui ilus oli temal pikutada, silmad helesinises taevas, kus ujusid pilverünkad nagu valged uted... Kui ema kutsus, peitusime pikka heina ning huikasime vastu, et ta tuleks meid otsi-

ma... Ja isagi tuli vahel ja naeris: kuidas noorpaar elab?..

Ja meie vana, hall kodu: kui armas ta oli! Aga see uus, ilus: kui külm, õudne... Pikad sügis- ja talveõhtud: tuul hulus korstnas, aknaid trummeldas vihm või seinu tagus külm. Isa hõoveldas, ema õmbles, mina kükitasin oma raamatuga hõovelpingil või jutustasin emale oma koolipäevast. Kui rõõmus oli siis isagi ning hää mulle ja emale! Kuid nüüd on ta unustanud ema, tüdinud minust. Ta on ju tugev, terve, — ema surnud, mina jalutu... Ja ta pole kunagi minu juures rõõmus. Vahel vaatleb mind imeliku pilguga, mis paneb võõrastama. Ses paistab nagu põlgus, koguni viha. Ja imelik: kui Majast kõnelen või ta tuleb, on isa tumm. Ka ema nimi oli Maja...

Maja tuleb joostes, lilli peos. Tere, Lembit! Paneb lilled talle rüppe. Tead, täna läeme kooliga Päevamäele. Kuidas ootasime kogu kevade ilusat pühapäeva, kuid ikka sadas...

Lembit nukrana. Päevamäele — põline tamm, kolm leinakaske; all päikese-kullas unelev küla ja tärkavad nurmed, siinpool läikiv jõgi ja lокkav aas... Nelja aasta eest... vaigib.

Maja segaselt. Lembit, ma palusin... isa kutsub sind ühes.

Lembit rõõmsana. Mind? Nukrana. Oh — ei!

Maja. Ja: Karl ja Liidi tulevad järgi ning meie sõidutame sind. Kõik ootavad: nad olid väga rõõmsad, kui... kui isa käskis sind kutsuda.

Lembit kindlana. Ei — mis ma teen sääll!

Maja. Sääll on nii ilus. Sa vaatad suure tamme all, kui... vaigib.

Lembit jätkab kurvalt. — teie mängite, laulate ja hõiskate, peod täis lilli, südamed päikesekiiri.

Maja. Lembit, ma ei tahtnud teha haiget sulle! Kuid — mul on alati hää vaadata, kui teised on rõõmsad, õnnelikud... nii et ei tahagi ise olla...

Lembit. Ei Maja, mitte seda! Ma ihkan teid kõiki alati näha, täis elu ja tuld, kuid nii, et teie mind ei näeks! Mul on nii raske, kui üks või teine mind vaatleb ja nagu peab siis kõnelema — mõne tühja sõnakõlksu...

Maja. Lembit, ära räägi nii: sa tead, kuidas meie kõik sind armastame!

Lembit. Just sellepärast ei tahaks ma olla teie silmade ees! Tüдите minust — nagu isa...

Maja. Isal on võõrasema.

Lembit. Ja ta on nii terve, tugev, et peab alati kahetsema mind.

Maja kurvana. Aga Lembit: käin iga-päev sinu juures ja ei...

Lembit. Maja — sina, sina ei ole nagu teised. Kuid mul on hirm. Iga päev käristab jälle lõngu, mis köidavad mind selle ilmaga. Kui see õnnetus juhtus, oo, kuidas ihkasin omas jõuetus vihas ja valus surma! Hirmus oli esimene kevad! Istusin hambaid pigistades akna all keskhommikuni, kuni isa tuli nurmelt ja viis minu välja. Muri jooksis minu vankri ümber: ma võisin ainult käsi sirutada! Aas kirendas lilledest: ma sain neid ainult silmadega noppida! Kuldnokad vilistasid aias: keegi ei teinud neile puure! Ootasin lõunat, mil tulite isa või sina, — lõunal õhtut, vahtisin ja ootasin. Pühapäeviti viisite minu Päevamäele: teie mängisite, mina konutasin tamme all vankris, pisarad kurgus. Mõru viha rõõmsate inimeste vastu hakkas minus nagu uss liigutama. Kuid sina ja isa sidusite mind inimes-tega, ning minu valu ja viha taltusid, minu vaim tervenenes ja tugevnes. Uus elu avanes mulle: vaadelda ja unistada. Igaühele oma osa. Ja minu osa ei tundunudki enam raskena.

Kuid isa hakkas võõrduma, tuli võõrasema. Minus ärkas jälle viha, kuid see muutus vaikseks kurbuseks, kui nägin, et isa ei olnud enam kunagi südamest rõõmus, olgugi et sai uue kodu, võõrasema, väikese Valli.

Maja. Ta armastab ikka ema ja sind!

Lembit. Ei, ei: ta liigub nii raskelt, ta on nagu tüdinud, väsinud minust, ei — kõigest. Tal on ka nagu jalad halvatud... Ma ei tea.

Maja nutab. Ega sa ometi mõtle, et minagi tüdin sinust!

Lembit. Ah Maja! Vaigib. Kui vaatasin, kuidas sina sagedasti lahkusid teiste rõõmutsevast perest ning jooksid minu juure, ärkas minus hirm: tundusin rippuvat kivina sinugi jalus...

Maja. Lembit, kuidas sa mõtled!

Lembit. Ja mulle selgus aegamööda, et kõik jääme ükskord jalutuiks elus, üks varem, teine hiljem. Kuid igaüks on ikkagi enne midagi, mina aga võin ainult jalutu olla...

Maja. Lembit, sinu sõnad painavad! Aga meie ju mõtleme ja unistame: kas see ei ole midagi?

Lembit. Mis on see jaluta!

Maja. Ükskord sinu jalad hakkavad käima!

Lembit. Neid sõnu räägib isa, räägivad kõik, kes minust tüdivad ja siis tahavad lohutada. Ainult sina ütled teisiti, et kohe peaksin uskuma.

Maja. Arstki ütleb, et võib juhtuda!

Lembit. Võib, kuid siis pidavat midagi sündima...

Maja. Ma näen vaimus igapäev, et saad terveks. Tõused korraga vankrist ja astud mulle vastu — nii et mul kohe hirm...

Lembit. Nii palju olen unistanud sest imest, kuid nüüd tihti naeran neid pettepilte.

Maja. Ära räägi nii hirmsalt. Sinu jutust läeb ümber nagu pimedaks.

Lembit. Pimedaks läeb mul endal vahel kõik... Kuid siis näen: tuleb kadunud ema, sina käekõrval, käsete elada... Vaata, kui täis õisi on ema õunapuu!

Maja. Esimest korda pärast seda...

Lembit. Isa ütles, et tühjalt: ta olevat vana.

Maja. Isa ei mõtle: igal puul on tühje õisi. Küll suvi näitab!

Karl ja Liidi ruttavad. Tere, tere!

Karl. Läeme kohe!

Liidi. Teised kõik juba rongis!

Maja rõõmudes. Lembit, sa tuled?

Karl. Kas Lembit ei taha tulla?

Liidi. Mispärast? Päevamäel on nii hää!

Maja. Ma läen küsin sinu isalt luba!

Lembit. Ei, ei, minu armsad. Ma ei taha täna. Ma olen täna esimest kevadpäeva õues ja nii väsinud. Tahaksin olla üksinda.

Liidi. Meie viime sinu!

Lembit. Ei. Teinekord. Ma puhkan ja sõidutun pärast alla jõe ääre ning vaatan säält nagu varemgi, mis teie Päevamäel teete.

Karl. Tule nüüd: meie hulgas näed paremini.

Liidi. Meie lubasime teistele.

Lembit kindlasti. Ei.

Maja otsustab. Ma jään siia ja tulen sinuga jõe ääre.

Karl ja Liidi. Mina ka!

Lembit. Ei, ei. Teie peate minema: teised ootavad. Mulle on ükskõik, kust vaatan... Lapsed on norus. Minge, armsad: ma oleksin kurb, kui teie minu pärast ei läe.

Karl säeb minekule. Nägemiseni: Me tuleme õhtul sinu poolt läbi.

Liidi. Ja toome lilli — palju!

Maja. Sa tuled kindlasti jõe? Ma vaatan mäelt... Nägemiseni!

Lembit. Ja: kaugelt on nii hää ja ilus! Lapsed läevad.

Lembit vaatab neile järgi. Igakord kui näen neid jooksvat, terved, rõõmsad, tõuseb must vari hinges, et ei tunne enam päikest, aasa, aida... Enne oli see viha ja kadedus. Kuid isa ja Maja olid minuga, ning mina hakkasin unistama: pole jalgu, on jäänud pää mõtelda, süda tunda ning käed teha. Kuid tuli võõrasema. Ei viidud enam kooli: mis jalutule õppimisest! Raamatuidki ei ostetud, ainult Maja tõi. Ja siis tõusis vari uuesti, tühjus haigutas. Unistused purunesid, jäin abituks asjakeseks, kes ei saa paigastki teisteta. Minul ei ole elus midagi teha. Ainult Maja tuli igapäev ja peletas selle varju. Kuid täna nägin jälle selgesti, et olen jalus kõigil, ka temal. Ja see on kõige valusam.

Nii sagedasti vaatasin jões nõutuna vette: lained virvendasid, voolasid nii uinutavalt, tõmbavalt... Ainult väike tõuge ja kõik on mööda! Nutab. Kuid siis tõusid minu ette, emake, ja käksid jätkata elu, mille eest ise ohverduisid... Ema, ema, mis pean tegema: minu silmad ei näe enam midagi! Luba, ma tulen sinu juure! Ei, ei — sa tahad, et ma pean elama! Aga kuidas?...

Valli tuleb toast, uhkena. Meie läeme vanaemale. Ema tegi suule, suule koogi, isal on pudel, punane. Vanaemal on palju lapsi, niisugused: küll on hää!

Lembit. Ja, ja — isa ütles.

Valli. Mina vanaema ei almasta: ta tõleleb tühtelugu. Ema aga ütles, et pean talle hää olema, siis ta kingib

mulle uue kleidi ja kingad. Kui halb, et sul jalgu ei ole: sa ei saa kuhugi minna ja keegi ei anna sulle midagi...

Lembit. Ma ei tahagi midagi teistelt!

Valli. Miks sa ei taha: mitu kolda peavad isa ja ema sind päevas väljagi aitama! Ja hommiku pese, pane liidesse, kolm kolda sööda, õhtu võta lahti ja säe magama. Midagi sa ei saa ise! Kui lumal: vana poiss. Ja mina teen seda kõik juba ammu ise!

Lembit taltsutub. Valli, ära räägi rumalalt!

Valli. Ise oled lumal, va jalutul! Kõik ütlevad: listiks kaelas. Oled vend, aga ei ole minu juules ega jookse. Ema ütleb: ainult lisuks ees igalpool. Ja isa saab sinu pälast tõelda.

Lembit vaikselt. Valli, ma ei ole süüdi, et minu jalad on halvatud. Ära räägi nii: mul on halb.

Valli. Aga teised kõik käivad! Kui vanaisa enam ei saanud käia, sulgi ta ää, pandi kilstu ja maeti maha...

Lembit purskab nutma. Ema!

Valli haledalt. Lembit, äla nuta: vanaisa haul õitsevad lilled, nii ilusad, valged!

Lembit võidab enda. Ei, ei, Valli. Tõukub vankriga minema.

Valli. Kuhu sa läed?

Lembit endamisi. Jõele...

Võõrasema hüüab aknast. Valli, tule võta lilled vanaemale! Valli läeb.

Lembit minnes. Kui enam käia ei saanud, suri ära ja maeti maha... Ei ole kellelegi risuks. Ja valged lilled haul...

Isa tuleb ema ja Valliga. Kuhu Lembit on jälle läinud?

Valli. Ta ütles: jõele.

Isa. Ehk veereb kogemata sisse...

Võõrasema. Mis sa lokutad selle jalutuga: on teine mullu igapäev jõel käinud. Vana poiss: aru peab pääs olema!

Isa. Ta on nii imelik vahel. Ma kardan, et ta teeb —

Võõrasema. Mis tal ikka on teha! Küll on nuhtlus selle poisiga: sööda ja käita ja ole tema pärast hirmus päalegi.

Valli. Ta on listiks jah...

Isa. Mis? Võõrasemale. Ära räägi nii: vaata, laps juba kordab.

Võõrasema. Mis — ma pole rääkinud midagi. Et ta meile koormaks, näeb igatüks rääkimatagi. Ja midagi ei saa temast.

Isa. Kui oleks katsunud kooli saata, nagu ta palus: tal oli nii lahe pää. Õpetajagi kõneles mitu korda, et... Süda oleks rahule jäänud.

Ema. Jalutut kooli: kuhu sant oma tarkusega läeb! Siin Valli, terve ja ilus: koolitame temast inimese. Õpetaja sama ogar nagu ta Majagi, kes igapäev askeldab teise ümber. Poiss jääb nagu lolliks.

Isa. Ta on nii õnnetu, et parem oleks võinud surra. Patt on küll nii öelda, kuid oleme kõik inimesed... Igal hommikul mõtlen nurmile minnes: poeg on, kuid ta ei külva ega lõika neid. Kui lõunal vaatan, kuidas ta oma vankriga laua taha veeretub ja abitult toitu küünitab, tarkades silmades tume valu, siis ei saa jällegi muud soovida, ehk küll süda vaevab. Ma ei saanud need aastad tema pääle mõelda... Kadunud Maja.

Võõrasema vihastab. Jälle surnud... Mis sa siis minu võtsid! Muud ei ole kui igavene nutulaul: poiss, kadunu! Ma tulin sinu kõrvale elama, mitte matusele. Nutab. Rühi ja rahma, kasvata sinu jalutut poissi ja see on tänu kõige eest! Valli siin: ole tervele lapsele õigeks isaks! Jumal, tema räägib veel: kellele künnab ja külvab. Oh ma õnnetu!

Valli nutab. Isa, sa oled halb!

Isa. Mis sa nüüd: ma niisama kõnelesin — süda oli raske. Ega ma nii mõelnud. Ta on silma ees ja sellepärast ei saa... Võtab Valli süle. Valli, isa ei ole halb!

Võõrasema rahustub. Kuidas mina pean saama! Kas ma ei õelnud: anname kasvatusmajja — õpib kingsepaks. Pääsi — on silmast ära.

Valli isale. Ja too mulle vend, kes jookseb, luttu!

Isa. Nii piinlik tundus — kadunud Maja pärast...

Võõrasema pahaneb. Ikka see! Mis sa mulle kõik tõotasid! Kuidas mina sinu pärast kõik olen teinud! Oleksin ma teadnud seda, ei oleks tulnud siia pessa.

Isa. Ma ei mõtle nii halvasti. Ma tahan alati, et meil oleks hää nagu esimesel aastal.

Võõrasema. Siis talita, nagu peab mees. Aga ei ole sinust meest.

Valli. Isa, tee, mis ema tahab. Siis on hää.

Isa paneb ta maha. Ja, ja. Ma läen rakendan hobuse ette. Läeb.

Võõrasema 188b. Häbi, halb laps! Vanaema ei kingi niisugusele Vallile kleiti ega kingi.

Valli nuttes. Mina ei tahagi!

Võõrasema võtab sülle. Ära nuta, Vallikene: ilusad pruunid kingad, valge-valge kleit. Ja vanaema nutab, kui sa ei suudle.

Valli. Ma siis...

Giovanni Battista Tiepolo
Maarja lapsega

Võõrasema. Oleksid seda ammu võinud teha, selle asemel et siin oma südant viristada.

Valli kilkab. Tpuu sõitu, tpuu sõitu!

Võõrasema. Vanaemale mürinal õue. Vanaema tuleb välja. Valli tipa-tapa vastu: tere vanaemal!

Valli. Kas kohe annan lilled?

Võõrasema. Ja, ja musu!

Valli jonnib. Ma ei taha: ta suu on alati mälg!

Võõrasema. Vanaemal on palju ilusaid asju. Sa võid nad kõik endale saada. Paneb lapse maha. Jookse talli juure: isa säeb tpruu ette. Ma toon toast vanaema külakosti.

Valli jookseb. Tpuu sõitu!

Võõrasema toast korviga, isale, kes tuleb vastu. Mis nüüd veel: ma tõin kõik!

Isa. Ma tahtsin vaadata, kuhu Lembit läks?

Võõrasema. Jälle vana laul. Valli ütles ju, et jõele. On sääl mullu igapäev käinud.

Isa. Oleksin ta õue toonud. Pärast tuleb karjus, see siis —

Võõrasema. Sa oled nagu painaja. Päev juba pooles lõunas — ja ikka igavene säädmine ja jändamine! Võõrad kõik ammu koos.

Valli kilkab vankrist. Tpuu sõitu!

Isa kuulatab tumedaid hääli, mis kostavad jõe poolt. Mis see on?

Võõrasema. Kool läeb Päevamäele. Praegu vist sillal. Läeme juba: näe, karjus tulebki, eks ta vaata. Läevad. Kaugenev vankrimürin.

Hääled juba aia taga. Õpetaja, lapsed tulevad, kandes märkusetut Lembitut ja Majat; Lembitu riided nõrisedevad vett, Maja on mähitud õpetaja ülikuube; õpetaja on ise märg, lapsed hirmunud, mõned märjad, paljud nutavad.

Õpetaja. Siia murule. Ärge nutke: nad elavad! Vesi tuli enamasti välja, kui panime hingama. Lembitu süda lööb juba korralikult. Poisid, viige ta tuppa ja kohe kuiva riidesse! Ta ärkab kohe, ärge kartke! Poisid läevad Lembituga majja. Õpetaja põlvitab Maja ette. Maja, minu ainus: kuhu südameke küll sinu viis! Vaevalt tuikab ta veel. Teeb hingamist veel.

Üks poiss jookseb toast. Kedagi ei ole kodu!

Õpetaja. Võtke ruttu riidest lahti, kui muud ei leia, mähkige tekki, linasse... Ruttu! Poiss jookseb tagasi.

Üks tüdruk nutab. Ta ei liiguta ikka — ta sureb...

Õpetaja. Ei, ei — loodame.

Teine tüdruk katsub rinda. Süda tuksub!

Kolmas tüdruk. Näe — puna hakkab valguma põskedesse!

Õpetaja õnnelikuna. Rahu, las ta puhkab pilgu. Siis viime koju.

Poisse toas. Lembit liigutab! Silmad avanevad! Ärkab! Huuled liiguvad. Küsib Majat. Tahab välja! Lem-

bit tuakse välja ja asetatakse murule. Samal silmapilgul äge vankrimürin. Isa jookseb õue, võõrasema Valliga järgi.

Isa kokku vajumas. Karjus jooksis: Lembit — surnud!

Võõrasema. No kas pole malka vaja! Vaigib laste ees.

Õpetaja. Ei, päästetud!

Lembit pärani silmi, näos võõras ilme, ajub istuli, püüab tajuda¹⁾ sündinut.

Lapsi läbiseigi. Maja! Maja päästis! Maja nägi sillalt ja appi! Maja pidi uppuma. Maja ei kartnud.

Isa karjatab. Maja ohverdus... Surnud! Langeb põlvili Maja ette.

Õpetaja. Tabasime viimse elusädeme!

Lembit pingutab pääd, käsi; pilk nagu sissepoole pöördud, peatub Majal. Huuled liiguvad Maja nimeks. Käed sirutuvad üles, läevad risti. Keha tõmbleb.

Lapsi. Vaadake! Vaadake! Ta silmad! Käed! Ta kõneleb...

Õpetaja imetelus. Ta jalg tuksatas!

Lapsi. Teine ka! Näe: parem sirutub! Ta katsub seda. Ta läheb näost valgeks nagu lumi. Nüüd liigub vasem! Ta silmad on pärani! Kogu keha väriseb, tõmbleb! Mis see on?

Kõik tarduvad pilguks. Isa, põlvili Maja juures, hirmunud silmad pojal, tõstab käed nagu tõotuseks üles. Võõrasema vahib juhmina tema taga, Valli küljes.

Lembit, silmad naelutatud Majasse, toetab käed maha ja ajub aegamisi põlvili.

Õpetaja. Ta tõuseb...

Lapsi hämmastuses. Vaata: ta jalg toetub! Ta tõuseb! Juba põlvili. Lembit — Lembit! Vaigivad rabatuina.

Õpetaja äärmises imetelus. Ime on sündinud...

Lembit: jalad värisevad ja tõmblevad, tõstab pikkamisi parema, toetab käed maha ja ajub vaarudes püsti, pärani pilk Majas. Van- kudes läheneb ta Majale, käed õieli nagu pimedal. Langeb käsi ristides põlvili isa vastu Maja ette, karjatab: Maja!

Isa kordab seletatuna. Maja...

Õpetaja ja lapsed keeletud, mõni on langedud põlvili. Võõrasema taganeb pärani silmi, hirmunud Valli küljes.

¹⁾ Tajuma — aru saama, märkama.

TALVEL METSAS

Rudolf Reiman

Külm külvand lumevilla
täis kuldseid teri, lilla.
Kui lühirid sameharmas
on kased tummas kooris
kõik tardund hõbehärmas
kui unistuste looris.

Ja kuused võimsas rahus,
kõik oksad lumevahus,
kui kõrged püramiidid.
Kuldpäike kangast lõimib,
koob koeks pärliinidid
ja meisa pühaks põimib.

Mets palves tukub, tukub:
oo tasa, lilla kukub!
Oo tasa, meisa maalis
nii pimestavalt särav:
sääl puhtas palmisaalis
vist talve templi värav.

AUGUST KITZBERG

70. sünnipäeva puhul

Rudolf Reiman

Kui mõtlen teatrist, ikka tõuseb kaks mälestuspilti noorusmaalt.

Jaanipäev kodukülas aastat veerand-sada tagasi. Kadunud vend hakkas juba nelja nädala eest, niipea kui tuli koju koolist, külanoortega „kometit tege-ma,“ nagu vanad siunasid ajaraiska-mise pärast. Koguti mõnikord õhtuti meievanna aita, pühapäeviti Liivamäele, ja murti „Punga-Marti ja Uba-Kaarlit.“ Silmad pärani, kükitasin alati nende juures, vaatamata unest või vanade keelust. Teisel päeval teadsid oma-sugused kõik üksikasjad. Kuuse rehes oli jaanipäeval pidu — esimest korda külas. Vend laskis minu kogu patal-joniga sisse (poissi 7—8). Asusime, suud ammuli, lava äärele, kuid aeti taha, kus ronisime varblastena redelile ja vahtisime kas silmad välja. Mitu nädal- lat tegime siis oma „Punga-Marti“ Liiva-mäel.

Tuisune talveõhtu. Jõudsin Tar-tusse kaugest metsanurgast, kus käisin õpetajavalimistel. Jäi mitu tundi ron-gini, kuid ei olnud kuhugi minna. Jaa-

ma sammudes peatusin „Vanemuise“ ees: Kitzbergi „Libahunt.“ Mõttes luge-sin oma raha: jäi mõnikümmend kopi-kat raudteepiletist üle. Võtsin viimase koha ja astusin esimest korda „Vane-muisesse.“ Ei mäleta, mis tundsin, mis mõtlesin, ainult teravalt sööbis hinge pilt: must rehetuba, must orjamass, millesse langeb libahunt — Tiina nagu hele täht, mis liigub paratamatul jõul. Kuid pimedus on nii sügav, et ta suu-dab seda lõigata ainult pilguks, et siis kaduda, huulil kustuvad valgussõnad: „Ja anna meile andeks meie võlad, kui...“

1.

August Kitzberg pea 70-aastane — ei suuda uskuda: ühes on ta sammunud kogu aja meie noorusega. Kuid aeg on halastamatu.

Kirjanik ise kirjutab oma „Ühe vana tuuletallaja noorpõlve-mälestustes.“

„Siia ilma tuln ma Krimmi sõja ajal, Laatres, Puldre talu sulastetares, oma vanemate viimase lapsena — äba-rikuna, kuidas isa mõnikord naljatades

ütles, kui ma veel väikene olin, — kiriku kirja järele kolmandal jõulupühal, 27. detsembril 1855. (u. k. 8. jaanuaril 1856.), aga isa mälestamise järele Martin Luteruse päeval.“

Viimast vastolu seletab kirjanik sellega, et võib-olla ristija koolmeister jäi üleandmisega kirikule kauaks ja lükkas sündimispäeva edasi.

Kirjaniku esivanemad olid mitu põlve Laatres käsitöölised olnud; elukutse võimaldas neile juba orjaajal liikumist ja teadmusteningoskuste omandamist. Kirjaniku isa Peeter jättis isaltõpitud rätsepaameti ja läks mõisa aednikupoiiks, sellejuures olles kirjakandjaks ja käskjalaks. Ses ametis sai ta kirjaoskajaks, laiendas silmaringi ja omandas tegelikult saksa ja läti keele. Abiellumisel hakkas ta Puldre talu kandi-

mail põllumeheks, tehes kaks mõisapäeva nädalas. Ilumeelne noormees asutas oma kohakesele õunapuuaiagi. Kirjanik toob oma venna mälestusi sest kodust:

„Kodu jah, ilusa koha pääl oli ta, kena kopli lähedal, kus suured vanad kased kasvasid... Kodu jah — linnupesa sarnane; kõik oli säääl ühe katuse all: tare, kamber, laut, hobuse hardu, sigade aidu; pääle selle veel üks tagakamber, mis sahvri asemel oli, kus tal-

vel liha ja linad hoiti, viljaait ja kõlgus olid isepaigas, säääl seisis ema kirst ja teine isa oma.“

Kui talude ostmine tuli, oleks isa kergesti kohakese võinud omandada, kuid „tema oli kirjamees, istutas puid, ajas ilu taga, lootis Jumala pääle — oli unistaja ja piskuga leppiija.“ Ja ta asus oma kooliõpetajast-poja Jaani juure

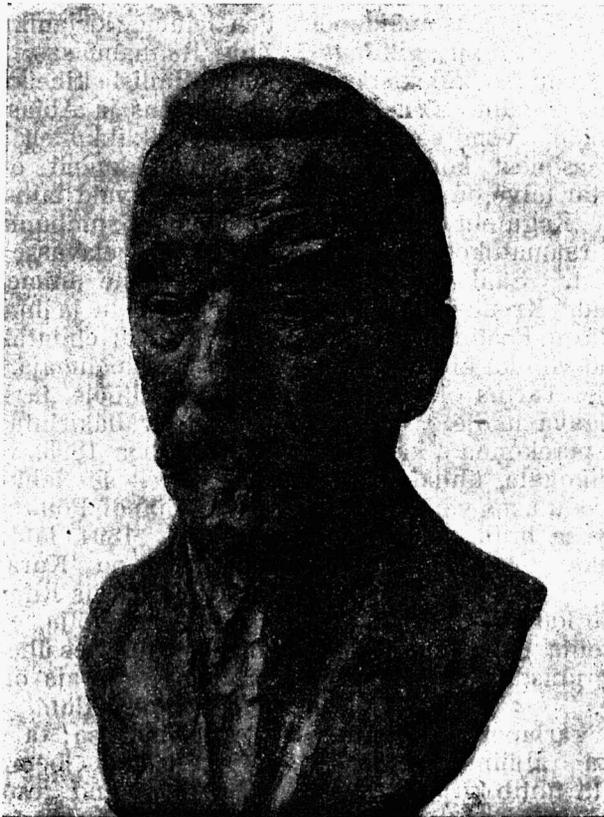
Penuja Niit-saadu kooli-majja, aidates tal põldu harida ja maja pidada.

Ilus oli see kirjaniku kasvamisukoht: keset valda, ümber lilleline heinamaa, maja ja õue ümber vanad kased, vähe eemal noor kaasik. Ja vend oskas oma kodu ja elu ilusaks teha. Ta ilustas teistegi elu. Kirjanik kirjutab:

„Vend Jaan oli jälle mees, kes eluaja ilu taga ajas, istutas puid ja lilli, otsis raamatuid ja pilette, õpetas laulu, unistas, tahtis maa-

ilma hääks muuta ja oli siis ka oma ajal oma ümbruse prohvet ja isa, meestelenaisevõtja, tüdrukutele mehelepanija, kohtukäijate lepitaja — esiti Penujas, pärast uue koha pääl Pöögles; ilma temata ei tehtud vallas ja kihelkonnas midagi. Raha, nii pisut-palju kui tema oma näppude vahele sai, oli tema meelest asi, mis käest kätte veermiseks tehtud, sellepärast puudus see tal alati.“

Niitsaadu vanamoelist koolimaja ja koolielu kirjeldab kirjanik oma „Hennu

F. Sannamees A. Kitzberg

velles“ ja „Tuuletallajas.“

Ses vend Jaani loodud ilurikkas õhkonnas kasvab tulevane kirjanik. Kõik armastavad väikest valgepäist poisikest. Ta kujuneb tundlikuks ja elurõõmsaks iluunistajaks. Ta nimetab end ikka „pühapäevalapseks.“

Varakult hakkas ta koolilaste seas käima, kes oma õpetajat nii armastasid, et ei tahtnudki mujal olla kui koolis. Õpetaja valmistas ise õppevahendeid, kirjutas koguni lastenäidendi „Kuulp-Hanss.“ Siin õpib kirjanik lugemist, kirja, arvutamist, katekismust, piiblilugu, laulmist ja vähe saksa keelt. Valla noorsoost säadis vend segakoori; tegi oma koolis esimest korda Eestis jõulupeo. Need paar talve on kõik kirjaniku kooliharidus. Kogu elu on ta edasi õppinud. Venna raamatukoguga algas ta enesearendamist. Sääil olid Jannseni „Sõnumitoojad,“ Kreutzwaldi „Maaja merepildid,“ „Pärnu Postimehe“ aastakäigud jne. Vend viib ka kirjaniku esimesele laulupeole Tartus 1869., mis jätab lapsesse sügava mulje.

Vend asub perekonna kasvades Pöögles Maie koolikohale, ühtlasi vallakirjutajaks. Uus kodu asus väljal, maantee ääres, oli lage ja ilutu. Kuid vend tegi ta pea ilusaks. Aga Pöögles oli rikas muinas- ja ajaloolisest pärandusest: siin oli vanu kalme, mägesid, allikaid jne., mille kohta palju lugusid liikus ja mida noor unistaja oma fantaasiaga elustas.

Siin kasvab karjapoisist vennale tööpoiss kui ka abiline kooli- ja kantseleitöös. Siin ühtib kirjaniku kasvav vaim meie ärkamisaegsete aadetega. Sagedasti käib venna pool vanavarakogu Jaan Jung. Kreutzwaldi „Kalevipoeg“ ja Koidula luuletused eriti sütitavad kirjanikku. Ta nimetab neid oma mälestustes „tähtedeks.“ Siin kirjutab ta ka oma esimese töö „Õisu järve tekkimisest“ — muinasjutu rahvaainetel.

Kantseleitöö venna juures määrab kirjaniku edaspidise leivatöö. Halliste kihelkonnakohtu notaari (kirjutaja) juures täiendub ta lühikest aega ja saab varsti selle lahkumisel koha endale (1873.). Söök oli kohtuniku v. Fr. poolt, palgaks juhuslikud trahvirahad. Kohtu-

nik v. Fr. juhtis teda isalikult töös, kuni temast asja sai. Puudulik oli noore notaari saksa keel, kuid mõne aastaga omandab ta selle sedavõrd, et seda mitte ainult kirjatöötamiseks ei jatku, vaid ta ka saksa paremasse kirjandusse võib süvenduda.

Kohtunikude vahetudes lahkus kirjanik ametist ja tuli venna juure Maiele, mis oligi kogu aja tema õigeks koduks. Ta aitas venda kooli- ja kantseleitöös. Pea leiame kirjaniku jälle kohtunotarina Rannamõisas, Peipsi ääres, siis uuesti Halliste kihelkonnakohtuniku juures Mornas ja Abjas. Need aastad olid rikkad isiklikkudelt kogemustelt kui ka ühiskondlikkudelt elamustelt. Hakkas lööma tugevaid laineid Jakobsoni „Sakala“ meie sumbunud elus. Amet viis kirjanikku elavasse kokkupuutumisest mitmesuguste inimestega: tal kasvab eesti küla elu ja hinge tundmine.

Vahepääl ehitatakse Pööglesle mõisa poolt ilus koolimaja. Vend andub täielikult koolitööle, ja kirjanik läeb tema asemele vallakirjutajaks. Venestusajal peab ta aga 1893. vene keele oskamatuse pärast siit lahkuma ja on lühikest aega Viljandi Põllumeeste Seltsi majapidajaks. 1894. lahkub kirjanik kodumaalt ja on Kuramaal vabrikuramatupidaja, siis Riias kuni 1900. a. vabrikutööstustöötaja. Kogu aja on ta aga tihedas vaimlises ühenduses kodumaaga.

Kogu selle aja on kirjanik tegutsenud loomis põllul. Ta kunstniku-veri nõuab oma osa; ta elab oma tõsist elu kirjanduslikus loomingus. Naeratelles nimetab ta end „tuuletallajaks,“ keda äripäevsed askeldused ja ainelised huvid kunagi ei ole vullanud. Kodu ümbruse muinasmälestused äratasid temas minevikuhuvi. 1889. ilmub temalt ajalooline jutustus „Maimu,“ 1891. libahundi-juttudest ehitatud jutustus „Libahunt,“ mõlemad täis unistavat ilutsemist minevikus.

Kuid küla on ta liikumisala, külaelu tunneb ta parimini, ja see saab ka ta tööde pääaineks. Ilmub 1893. „Sauna-Antsu uus hobune,“ haruldane meeleolurikas, südamlilik, intiimne¹⁾ sauniku elu käsitus, mis lugeja kaasa kisub. Samal aastal ilmub „Rätsep Õhk ja

¹⁾ Intiimne — sisim.

tema õnneloos,“ lõbus lugu kerge-meelsest külarätsepast, kes võidab loosiga 10000 rubla, kuid laseb selle raha kiirel käel lendu ja peab hakkama uuesti rätsepaks, kuid leiab endale tubli eluseltsilise neiust, kellele tundmatuna läkitas raha õmblusmasina ostmiseks.

1894. ilmub esimene pikem näidend „Punga-Mart ja Uba-Kaarel.“ Punga-Mart, ülbe päriskohaomanik ja pääkohtumees, joomise tõttu ei suuda ajada talu-ega vallaasju. Lapsed pääle tütar Eeva läevad ülekatte. Vastandiks talle on Uba-Kaarel ja ta poeg Peeter, haridust-püüdev noormees. Revideerimine toob lõpu Mardi räuskamisele. Talu läheb haamri alla, poeg lüüakse kõrtsis surnuks. Uba-Peeter aga ostab talu ja kosib Eeva. Uhke Mart peab põlatud väimehe juure asuma.

1898. ilmub külanovell „Püve-Peetri riukad,“ mis käsitleb mulkide ärilist õhkkonda, kus iga ettevõtte pannakse kasu kandma. Püve-Peeter on puusepaametiga raha korjanud ja talu ostnud. Ta on aus ja lugupeetud, kuid au ja lugupidamine üksi ei tõmba Mulgimaal kosilasi majja, kus kolm tütar. Peeter on aga elutark: jagab talu pooleks ja asutab kandikoha. Üks vanem talusulane, kes jõudnud endale 1800 rubla koguda, tuleb kosja, sest Peeter on avaldanud, et vanema tütre võtja saab talu, ta maksu ainult osa teistele tütardele ja võtku kanda taluvõlg. Pärast pulmi aga asetab Peeter väimehe tasakesi kandikohale, ehk see küll on rahutu. Nüüd otsib Peeter ajalehe kaudu poissmehest-möldri, kes ehitab talumaale veski ja kellele antakse teine tütar 1000-rublalise võlakohustusega. Möldri vend asutab veski juure poe ja kosib noorema tütre tema 1000 rublaga. Esimene väimees saab talu. Nii on kõik korras. Novell on elav, humooririkas¹⁾. Selle novelli säeb kirjanik hiljem ümber näidendiks, samuti ka novelli „Rätsep Õhk.“

Aastasaja vahetusel valmivad „Veli Henn“ ja „Hennu veli.“ Esimeses käsitatakse noorema perepoja Hennu, teises vanema venna Jaani hilist kosimist, kumbagi venna jutustatuna. Henn

kosib oma hoolitseva venna Jaani abil linnas õmbluskoolis saksastunud, kuid kodus pöördunud Marie; Marie aga sobitab Jaanile oma sõbranna Matilde, kelle tõsisele elule juhtinud Jaan oma kirjaga.

See Kitzbergi toodang on küla-kirjandus, kerged, enamasti anekdoodilised²⁾ külaelu pildid, milles valitseb elurõõmus meeleolu, humoor ja ladus rahvakeel. Kirjanik ise hindab vähenõudlikalt omi jutte: „Külatänavast on mu jutukesed pärit, leivateenistuse kõrval tehtud töö... Nad on oma aja lapsed.“ Ja näidendeid, et nad „on küla-küünide jaoks loodud.“

Kuid meie algav asjaarmastajate teater on kasvanud koos nende näidenditega, ja need külajutud on meile armsaiks noorusraamatuiks.

2.

Kojuigatsus toob kirjaniku 1900. tagasi kodumaale. Ta on Tartus esiti paar aastat „Postimehe“ ärijuhiks ja raamatupidajaks, siis asub Liivimaa Hüpoteegi Seltsi arhivaariks, millest lahkub alles 1920.

Oma vanaduuspäevi veedab kirjanik Tartus vaikeses töös, viimasel ajal pääasjalikult mälestustel „Ühe tuuletalaja noorpõlve-mälestused.“ Käesoleval sügisel on kirjaniku tervis hoopis halvenenud. Nukralt kirjutab ta „Noorusmaale“ meie kaastöö-palvele: „Ei minust saa enam midagi, nii häämelega kui ka Teie soovi täita tahaksin. Igatsus pika une järele võtab maad...“

Tartu ajajärk on kirjaniku arenemises otsustava tähtsusega. Ta asus Tartusse aastasaja vahetusel, kui puhusid värsked tuuled ühiskonnaelus, hariduses ja kunstis. Uued mõtted levisid ühiskonnas ja valmistasid pinda enesemääramisele ja võitlusele. Kasvanud on tunduvalt rahva haridus; haritlaskond, eriti noorpõlv, kes on koondunud „Noor-Eesti“ kirjannikkude-ühingu ümber, süveneb Lääne-Euroopa haridusse ja kunsti ning säeb meiega kirjanduse ja kunsti kohta hoopis kõrgemad nõudmised. Linnades kergivad eesti suurteatrid, kus hakkavad mängima elukutselised näitlejad.

¹⁾ Humoor — isesugune tõtt naljaga siduv kujutamisiis.

²⁾ Anekdoot — naljajutuke.

See värske, aateküllane õhkkond kiirustas Kitzbergi arenemist; tema näitekirjaniku-talend avaneb nüüd täies ulatuses. 1906. ilmub tema viievaatuseline kunstdraama „Tuulte pöörises,“ millega avatakse „Vanemuise“ teatrimaja.

„Tuulte pöörises“ tegevus areneb eesti ärkavas külas XX a. alul. Mäe-Soosaare lesk peremees Jaak peab oma tütre Leenaga talu. Ala-Soosaare noorperemees Kaarel on juba kaua aega Leena peigmees, kuid andub unistajana ühistegevusele, jättes oma isikliku elu ja mõrja teisele kohale. Mäe-Soosaarele tuleb sulaseks Jaan, kes Leenaga lapsena koos üles kasvanud (ta on Mäe-Soosaare asutaja-peremehe poeg). See taltsutamatu, tuline noormees unistab ilmakorra parandamisest võitlusega, võimuga, endal lõplikult oma tahtmused ja teed selgitama. Ta on tulnud pärast rännakuid ja kannatusi Leenat ning ka isatalu tahtma. Jaan võidab esialgu Leena, kuid tema hoolimatus avab Leenal silmad, et ta Jaani eemale tõukab ja tahab oma eksimuse tagajärgi ainuüksi kanda. Kaarel aga ei loobu Leenast ja nad saavad õnnelikuks. Maal puhkeb mässutuli. Jaan tuleb rüüstajate salgaga kätte tasuma ja Leenat nõudma, tapab Kaarli ja kogemata Leenagi. Ta kaob purustatuna.

Draama on täis hoogu ja võitlust. On tormiline aeg: esimese revolutsiooni eelõhtu. Inimesed keerlevad kannatades oma kirgede ja ühiskondlikkude voolude pöörises, kuni jäävad püsima vabad, ja vabad on Kaarli sõnade järgi, kes ei ole oma kirgede orjad. Draama tegeledes kannavad selleaegse haritlaskonna aateid ja püüdeid, nad on uue Eesti inimesed kõigi oma vooruste ja pahe-dega, kelle kokkupõrgete ja kannatuste põhjused on nende karakterites.

1912. ilmub Kitzbergi teine viievaatuseline kunstdraama „Libahunt.“ Ses on kirjanik osalt kasutanud oma samanimelist jutustust. „Libahunt“ on ajalooline draama: meie XIX a. alguse küla orjatuimusse, ebausku, vaimupimedusse ja toorusse paigutab kirjanik libahundi — Tiina, vaba erandinimese uue aja mõtete ja tunnetega, kes siin paratamata peab hukkuma. See on üldinim-

lik pilt, mis võib tulla ette igas orja-ühiskonnas, kuhu tungib uue hingeeluga inimene.

Tormisel talvepühapäeva õhtul otsib väike huntide eest põgenev tütarlaps varju Tammaru talus. Ta on nõia tütar, kes samal päeval peksti surnuks kirikutulbas. Tammarul kasvab Tiina (nii on lapse nimi) perepoeg Marguse ja kasuõde Mari seltsis üles. Tiina on teist verd, ilus, tuline ja võidab Marguse armastuse, keda Mari ihkab endale. Mari laseb lahti vihas jutu, et Tiina käivat libahundiks. Pime orjaküla, kes kannab vaba Tiina vastu mingit tõulist viha, ajab ta jaaniõhtul endast. Metsaüksilduses leevendub¹⁾ Tiina hingepein ja ta tuleb paluvana tagasi kasuvanemate poole. Kuid teda aetakse minema. Ta kutsub siis oma armastatud Margust ühes, kuid see ei suuda otsustada. Ja ta läeb üks metsa, kus elab viis aastat, kuni kord talveõisel põgenemisel huntide eest saab surma Marguse kogemata püssikuulist.

See on igavene kuninga- ja orjaveri kokkupõrge. Tiina on vabade inimeste tõugu, ta arvab oma esivanemaid tagasi kuningateni. Julge, tulise looduslapsena tuleb see mustavereline neid metsapõuest orjakülla. Kuid Tammaru rahvas on kõik valget verd, tuim, jõuetu tundma sügavasti rõõmu kui kurbust. Tiina helendab valguskiirena neis mustades seintes, kus valitseb ebausku, kadedus ja pimedus. Margus tõuseb, julgub pilguks tema najal, siis langeb orjamass pääle ja matab. Teostub pimedada vanaema orjaidee: „Kõik kordub siin maa pääl — midagi ei muutu.“ Kuid Tiina on võitja langedeski: ta libahundi-vari viirastub Tammaru orjaperes alatasa: kõik räägivad ikka temast, julgemata nime nimetada...

Kirjanik on heitnud ses draamas meie rahva tõugu ja minevikku sügava pilgu ja annud tõu ja aja hingeelust ja õhkkonnast kaasakiskuva luulepildi.

„Tuulte pöörises“ ja „Libahunt“ on Kitzbergi, ühtlasi eesti draama kõrgeimad saavutused, nad loovad ajajärgu meie draama ajaloos. Nendega on jõudnud kirjanik üle piirigi: läti ja soome keele ning teatritesse.

¹⁾ Leevenduma — pehmenema.

1915. ilmub rahvatükk „Kauka jumal,“ mis käsitab meie külätõusiku Mogri-Märdi ebainimlikku kirge raha ja temas peituva võimu järgi. See ebajumal hävitab lõpuks oma teenri.

1919. ilmunud draama „Laurits“ vaatleb linnatõusikuid, kes rahaahnitsemises läevad kuritegudeni ja põrkavad ühiskondlikus võitluses kokku aatelise haritlaskonnaga.

Samal aastal ilmub ajalooline draama „Enne kukke ja koitu,“ 1924. taludraama „Neetud talu.“

Ehk küll viimased draamad ei tõuse „Tuulte pöörises“ ja „Libahundi“ kõrguseni, pakuvad nad meie elust kaaskiskuvaid löikeid ja tabavaid kujusid.

Kitzberg on ka palju meie lastele loonud: „Mis kuuskede haldjad sosistavad?“ „Kaval-Ants ja Vanapagan,“ „Lumivalgeke,“ „Udumäe kuningas,“ „Okasroosike“ j. t. Koolijõulupidudel

oleme neid ikka vaimustusega mänginud ja vaadelnud.

Mis on August Kitzberg meie annud?

Kogu ta elu on olnud suur tõus vähenõudlikust külakirjanikust tõsiseks kunstnikuks. Tema toodang tunnistab vahetpidamata arenemist pinnalisusest sügavuse, väljenduskehvusest kunstistiili poole. Kitzberg on meie kunstidraama looja, ta on tõstnud meie draama praegusele tasapinnale.

Kogu ta looming on arenenud koos meie teatriga, moodustades osa selle elust. Tema draamad on annud meeleülendust laiadele hulkadele ja kõigile eluaastatele. Ta on sellega meie rahvast teatritele kasvatanud.

Kirjanik ütles kümne aasta eest oma 60. sünnipäeval: „Oma rahvale tahtsin ma midagi anda, oma südant.“ Ta on selle annud, mitte midagi vastu tahes. Pidagem kalliks pühapäevandandi ja -andjat!

JÕULUD

M. T.

„Leina, riietu ometi rutem, jääme maha rongist niimoodi,“ pahandab Uudo, põristades väikese sõrmega aknale.

Uudot pahandab täna iga asi. Põrmugi pole tal himu minna koju, olla säääl terve pühadevaheaeg. Parema meelega jääks linna Helduri poole. Helduri isa on rikas ärimees ja neil on toredad jõulud. Mullu oli nii lõbus. Iga asi, iga mäng oli nii huvitav, ilus. Veel praegu seisib Uudol silmis suur, rikkalik söögilaud. Palju tähtsaid võõraid istumas; söögituba poolpime. Iga lauasisujuja ees põleb väike küünel. Pärast saalis suur, suur jõulukuusk. Hilja, Helduri õde, mängib klaverit, seletab Uudole...

„Uudo-Leina, kui hää, et leidsin teid! Teate, mul on üks idee! Uudo seletas kord, et teil pühitsetavat jõule vanamoodi. Seletasin sellest isale, isa arvas, et see olevat väga huvitav; sõidaksin

pühadeks teile, kui lubate,“ seletab ruttav Heldur suure õhinaga.

„Kui tore mõte! Kuidas me ometi Leinaga ei tulnud sellele mõttele, ei palunud sind Hiljaga? Sõitke reedel õhtuse rongiga; saate südaööl meile. Laupäeval jõuame teha siis kõik tembud.“

„Heldur, meil on kõik nii lihtne, kardan, igav hakkab teil juba laupäeval,“ seletab Leina vabandades.

„Tühi, Leina, just igavaks läinud on mulle kodused jõulupuud. Kui lubate, sõidutan teid isa hallil täkul jaama.“

„Sisse!“ Keegi koputas. „Ah, proua!“

„Tere, vabandage! Uudo ja Leina, ma pallesti, ütelge esäle, et tä tuusi pääle pühi õkva puu ärä. Käisi parhilla preili man ütlemän. Ütel, et ma ei andev temäle enämb havvan ka rahu, temäl ei ollev raha. Nii tohis tä minule vanale inemisele üteldä! Ma tütle

üles, aja tä minemä. — Leina, sa võta minu suur sall kah, muidu nakas sul külm! Ütelge siss kotun, et na tuusi puu. Häid pühi!“

Perenaise vadina pääle jõuab Leina vaevalt salli eest tänada. Isa toovat talle isegi riided jaama vastu.

Juba jaamas. Niipalju kära, liikumist, sekeldust. Niipalju on võõraid ja tuttavaid, et ei näe ühtki. Kõik sulab üheks liikuvaks koguks. Siiski kohanetakse varsti. Teretatakse, harutatakse ühe ja teisega midagi, millest õieti kummalgi jutuaajal pole huvi. Igaühel on reisinud mõtted ette, kuhu ise jõutakse alles pärast.

Paaritunnise ootamise järele ometi vagunis. Õhk on raske, lämbunud, palav. Liikumisvõimalust polegi. Leina ja Uudo said ühe vanamehe kõrvale, kelle tütar jaamas palus neid aidata ta isa vagunisse istekohale. Uudo on rõõmus. Igaühele on ta valmis midagi hääd ütleva. Nüüd näib torege see, et isa ei lubanud jääda linna.

„Vanaisa, miks te niisuguse suure sõitjate hulgaga tahate sõita. Oleksite võinud olla ju tütrele võõraks?“

„Es anna süä enämb rahu. Tahtse kodu omma majja, oma Annekesse manu. Kuuskümmend kolm aastet olemi vastavõtnu pühi. Olemi jaganu üten muret ja rõõmu, kuis ta siss om nüüd minust kaugel! Tütrelats sai ka tervembäs. Saava säääl nüüd eski ilma minute haigusest jagu, kui enne mu sõnnu pidävä.“

„Mis teie tütrelapsel viga?“ päris Uudo.

„Haige jah olli tõne maimukõne. Olli hengepäiväl käünü üts võõras, kaenu latse pääle, kes ema põlvil istnu, ja lännu jälle. Sõnnagi es ole ütelnü. Tost ajast laits haige, kuivi enne. Es kõnelä enämb sõnagi. Tõiva tohtre, igapäiv uvve. Es lõvva nu haigust, es avita. Sõidi siss sinna kaema. Laits kui surnu. Liigut veidike kurajalga ja hääkäe nimetissõrme. Tost sai aru, et üits kige viimäte surnu naisterahvas meie sugukonnast om mu tütre pääle viha kandnu. Tu viha eläs edesi seni, kui ei saa lepitust. Lepitädä saa vaime ennegi hengepäiväst kuni kolmekuningapäiväni, siss omma henge vallale maal, elävide inemiste keskel. Laskse siss kiik tare-

kraami puha murule viiä ja ärä raputada, siis tarre tagasi tõsele kohale. Kiik latse rõiva, mis täl säällän ollu tost saadi, kui tä jäi haiges, võtse visasi ahju ja panni palama. Anni latsele toda tuhka juvva, pallesi latse man, joba nakas naaratama tõne päiv. Usse alla põrmandule panni pihlatse pulga ka viil. Kui na nüüd edespidi hoida jõudva kiik akne-usse ilusti kinni, siss pääle kolmekuningapäivä ei tii latsele kiiki midägi.“

„Vanaisa, kas vaimud pärast ei seganud enam teie tütarit.“

Vanamees ohkas kokkunult, tegi ristimärgi suu ette, vaikis. Näha oli, et ta nagu kartis midagi.

„Ei või nimme üteldä, latseke, ei või! Üüse kui akna olliva kõvasti kinni, kuulsemi lõginat ja ikuhäält kaugen tuulen. Üts nigu tahtse tulla tarre, pallel ja pahand, et es saa sisse.“

„Piletid, olge hääd, piletid,“ kostub hääl, ning vaevaga teed tehes ilmub uksele kontrolöör.

Igas jaamas väheneb inimeste hulk. Igas jaamas on ootamas isad-emad suurte kasukate ja palitutega.

Jõuavad A. jaama ka Leina Uudoga. Isa on sõitnud järele, seisatab, vaatab. Ta paistab kõhn, küürus teiste inimeste keskel. Hulga tekke, kasukaid on ta viinud jaama, et riided saanis ei läheks mitte külmaks. Rõõmus jälle nägemine.

„Isa, mul on tehtud kõik, nagu lubasin,“ seletab rõõmust säravail silmil Leina.

„Tehtud, väga ilus! Oled ise jäänudki nii kahvatuks ja kõhnaks, et mul süda raske. Parems, kui oleksid jätnud midagi tegemata.“

„Aga isa, sa ju ise nõudsid, et töotagu Leina koolis kolme inimese eest. Sa võisid ju teada ette, et suur töö inimese teeb haigeks ja tuimaks. Mina ei luba anda küll enesele mingisugust käsku, mis oleks koormav mu tervisele. Käisin rahvatülikooli loengul. Säääl seletati, et Inglismaa kooliealiste laste vanemad ei rõõmusta iialgi, nähes last koju jõudvat haiglasena, kahvatult. Isad on õnnelikud, kui nende lapsed vallatavad, on terved, tugevad, rõõmsad. Aga sina annad tööd nii palju, et Leinal ei olnud

ühtki pühapäeva,“ pahandab Uudo õe eest.

„Aga Uudo, ma pole haige ega kurb. Sina ei saa iialgi tunda seda rõõmu, mis tunnen, nähes, et suudan teha midagi, mis raske. Sina uisutad. Tuled koju. Pole sa midagi uut oma pää või kätega loonud. Minust aga jääb töö,

tõtt räägib omast südamest. Kes keelt ei peksa, oma seltsimehele kurja ei tee ega laimamist oma ligimese päale vastu ei võta.“ Veel armsam oli mulle mõnikord laul: „Jehoova on mu karjane, mulle pole ühtki vaja.“ Kui siis lugesime nii kahekesi, näis mulle, et saan aru sinust, et me mõlemad mõtleme,

Rembrandt **Püha perekond**

jääb midagi, mis kui mitte kellelegi teisele, siis mulle toob rõõmu.

Isa, sa pole olnud kunagi mulle nii armas kui nüüd, mil pean sinust eemal olema. Kergivad vahetpidamata nooruspildid silmade ette: pühapäiviti võtsid minu põlvele, et ma jälgiksin sinu jutluse või Piibli lugemist. Veel praegu on mul meeles, kui lugesime kahekesi kõvasti Taaveti laulu: „Jehoova, kes võiks sulle võõraks tulla su telki? Kes peab aset olema su püha mäe pääl? Kes laitmata elab ja õigust teeb ja

igatseme sarnaselt. Vahel, kui jalutasime pühapäeviti mööda pikki põllupeenraid, kahiseva, lainetava vilja vahel, siis nägin, et sa armastasid seda, mis sinu käte tööst võrsunud. Sa ajasid juttu kasvava viljaga, enesega või seletasid mulle midagi. Olin õnnelik siis.

Kui teised ütlesid mulle vahel, et ma olevat inetu, siis otsisin Piiblist meie armsamad kohad. Lugesin neid, nutsin, arvasin, et loodus ise mu näotusega on näidanud, et ma ei kõlba inimeste keskele. Leidsin siis oma jumala üksil-

duses. Nüüd suudan kanda kõik inimeste põlguse.

Isa paikene, ära ole kuri mulle!“

Isal on hää kinni, raske on vastata Leinale. Karmim on ta olnud Leinale kui ühelegi teisele omist lastest. Tundes, et Leina saab aru temast rohkem kui teised, kartis ta, et hellitab Leinat. Iialgi ei mänginud ta Leinaga, ehk küll märkas mõnikord lapse silmis pisaraid, igatsust meelituste järele. Ainult pühapäeviti ühendas neid mingisugune jõud. Mäletasid mõlemad neid pühapäevi, mis veedeti koos. Isa oli Leina koolimineku vastu, seletas, et keskkoolis minevat õpilased laisaks, edevaks. Leina ei palunud, ei öelnud siis sõnagi, ainult kadus vabal minutil kuhugi varjulisse nurka. Siis ütles isa: „No, mine õpi, kui arvad selles peituvat oma õnne, kuid jõuluks pead tooma hää tunnistuse, pead näitama vähemalt kuus käsitööd ja pead ka valmistama endale ja vennale toitu. Ei saa sa korda sellega, siis saadan su teisel poolaastal käsitöökooli.“

Igatühele oli Leina midagi jõulukingituseks valmistanud. Kõik pidid rõõmustama temaga ühes.

Ilus öö. Taevast sügavsinine, täis siravaid tähti. Külma nagu oleks sõita pikka teed.

Mõtted viibivad kodus. Küsimusi isale on nii palju. Viimaks ometi kodu. Tuli pole kustunud... ootavad. Vähe-mad vennad-õed jooksevad vastu rõõmustades. Vanaisagi on kasuka selga võtnud, vaatab üle ukse.

„Hää ikka, et tulin koju,“ mõtleb Uudo, „siin igatüks rõõmustab su tulekust, kuna laias ilmas ei panda sind tähelegi.“

Pühade reedel sõitis Heldur ka Reinu tallu, Leina ja Uudo poole.

Juba laupäevahommikul vara on kõik jalul. Vanaisa piiratakse ümber. Tema on nüüd kõige tähtsam isik majas. Neil muistseil jutel, mida seletab vanaisa, pole enam lõppu. Tahetakse tegutseda. Tahetakse teha jõulud võimalikult „vanamoelised.“ Isa on valmistanud koduõlut. Vaat pan-nakse püsti tagumise seina ääre, kahe akna vahele. Vaadi kõrvale tabu-rettele asetatakse käsikivi, mille otsi-

nud vanaisa Uudo ja Helduri abil aida päält vana kolu keskelt. Päälmine kivi tõstetakse üles, pannakse kivide vahele kaks puutükki, ja andekivi ongi valmis. Sinna pannakse õlut kui ka osa igast toidust enne tarvitamist. Kõik see toidumaterjal jäetakse kuni kolmekuningapäevani käsikivile söögiks.

Ena on tõusnud vara. Ahi on küdemas. Ena on kuulnud oma emamalt juba, et majaperenaine laupäeval ikka ise peab kütma ahjud. See ei too talule õnne, kui perenaine ise tuld ei valva. Pahad vaimud võivad tulla tuppa ja tuua õnnetusi.

Vanaisa valvab samuti tuld saunahjus. Vara, enne valget, köetakse sauna. Enne keskpäeva peab olema saunas käidud. On kõik saunast väljas, viiakse sauna õlut ja mitu uut vihta. Nüüd tuleb tund, mil saunas vihtlevad esivanemate vaimud.

Pöõningult toob vanaisa aegsasti kolm viljavihku: rukki-, kaera- ja odravihu. Ladvust seotakse nad kokku ja vanaisa ise kõmpsi neid murule viima. Õue keskele on Uudo Helduriga ühe platsikese puhastanud lumest. Sinna asetab vanaisa viljahaki ja kutsub kõva häälega kõiki linnukesi jõuluandi vastu võtma.

Virgad hallivatimehed vaatavad vanaisa toimingut õige uudishimulikult hauriidalt. On vanaisa läinud kaugemale, julgeb üks pruuni mütsikesega hallivatimees puhastatud murule lennata. Teised küll hoiatavad, kuid vaadata on ka tarvis. Hüppab veel paar korda ja ennäe — leidiski midagi. Nüüd algab kutsumine. Kõigest jõust säutsub ta sääl, uhke oma leidusest. Varsti on terve kari varblasi sabina ja sädinaga pidutsemas kõrtes. Varesedki on kuulnud pidukära. Mitu tükki ilmub laudakatussele. Säält hinnatakse saagi väärtust ja ta seisukohta. Varsti on nemadki matimehed. Lust on vaadelda linde, kuulata nende rõõmust juttu.

Ena on Leina abil saiad, leivad valmis saanud. Lauale tuuakse suur leib, millel mõlemad otsad kõrgemad kui keskoht. Leivapätsi keskele on vajutatud võtmega rist. Risti keskele säetakse ilus vahaküünel. See on jõulu-

orik. „Ema, mida peaks tähendama küll see jõuluorik?“

„Vanarahvas õige vanal ajal ohverdas võitmata päikesejumalale sünnipäevaks, s. o. pööripäevaks, orika. Kui rahvas jäi vaeseks orjaajal ning enam ei olnud tappa nuumatud põrsast, siis hakati valmistama niisugust leiba. Seda leiba võivad süüa ainult loomad. Neile jagan homme hommikul vara poole jõuluorikast. Teine pool jääb kogu pühade ajaks lauale. Pärast pühi panen leiva ära ja jagan ta alles siis loomile, kui nad kevadel pääsevad laudast. Leib kaitseb loomi hädadest ja õnnetustest, hoiab neid nõidusest. Homme hommikul võid tulla vaatama, kuidas lõikan igale loomale tüki, teen sellele noagaristi, raputan soola laualt pääle ja annan niimoodi loomile kätte.“

Kui hämardub, toovad Uudo ja Heldur hulga heinu tuppä. Esimese sületäie juures koputatakse, küsitakse: „Kas jõulud võivad tulla tuppä?“ Heinad raputatakse paksult põrandale, — vanaisa ütleb, et vaime mitte pahandada suure kola ja müraga. On loomad toidetud, viib vanaisa lauda ukse alla kirve, peidab selle põhku. Vanasti olevat see karja kaitsnud nõidumise ja pahade vaimude eest. Samal põhjusel peidab ta ka oherdi hobusetalli ukse alla. Tööriistule kui aukudele hoonetes teeb vanaisa söega risti, siis ei pääse miski paha segama inimesi.

Tares kaetakse aknad kõvasti kinni, et ei pääseks tulekuma maa pääle, ei muudaks maad sigivusetuks. Kui kõik ettevalmistused läbi, kaetakse laud. Ema püüab pidada meeles, et kõik söögid oleksid korruga laual. Lauast tõusmine ei ennusta hääd. Igale lauanurgale ei unusta ta raputada soola.

„Imelik, ei tea miks vanarahvas uskus, et sool nõidumisest vabastab, haigusist teeb terveks?“ küsib Leina.

„See on ju kerge aru saada, sool oli siis, on ka nüüd kõige tarvilikum aine. Juhtus nõid tallu, siis võis näha ikka mõnd tera soola või jälle soolanõud. Sinna luges ta nõiasõnad pääle ja haigus oli majas. Rutati muidugi targa juure abi järele. Kerge oli võtta kaasa ka natuke soola, millele loetud sõnad hädast aitasid,“ seletab isa.

Lauas istudes peab iga inimene üheksa korda katsuma igast soolahunnikust lauanurgal. Süüakse vaikselt, kaua.

Äkki laul, koputamine ukse taga. Kõik vaatavad küsides ukse poole. Enne kui keegi suudab vastata, on uks lahti ja sisse tormab kaks imelikku elukat. Mõlemil on seljas suured karupidi-kasukad, mingisugune riie on üle päa. Ühel on käes vitsakimp, teise kasukakäisesse on jäme malk pistetud. Teisel elukal on valge look põigiti jalge vahel. Mõlemad hüppavad, keerutuvad lauldes, nõuavad andi. „Need on ju jõluhani ja jõulusokk,“ tunneb vanaisa imeloomad. „Hanele peab viskama vett, ta ei või muidu elada. Neile mõlemile tuleb anda jõuluandeid.“

„Leina, Heldur,“ tunnevad väikesemad lapsed. Enne sööki ei märganud keegi, kui kadusid nad toast. Rõõmu on laialt. Hanele visatakse vett, see püüab tasuda seda vitsaga. Sokk poksib ka looga-otsaga. Isegi vanaisa ei unustata, temaltki nõutakse andeid.

Vanaisa on nii õnnelik. Möllust kuulduvad aevastused. See ennustab talule hääd tulevikku. On küllalt mängitud, palutakse ka sokk ja hani lauda.

„Kui ma veel noormees olin, siis oli niisamasugune jõul. Mari kadunukene oli just kui Leina; tuli teine teisest talust meile jõluhaneks. Oli teine, Jumal ise ülendagu ta hinge, rõõmus kui lind. Palju laule laulis, mida ma ennem ega pärast pole kuulnud. Tantsis, laulis, jooksin teisel järel. Minu ema oli võtnud toobiga vett, tahtis salaja selja tagant kallata Marile. Ei tea kuidas see oli, samal ajal püüdsin ma talt vitsa. Taganedes astus Mari kogemata mu emale jalale. Ema läks valgeks näost kui lubi. „Suur õnnetus tuleb talus, suur õnnetus,“ ütles ta. Mari kattis kätega näo, ruttas välja. Tuba jäi nii kurvaks, tühjaks ta minekuga. Heitsime kõik heinte pääle magama. Mul ei tulnud uni. Isa ka istus laua juures, tukkus. Enne keskööd kuulen äkki suurt laudade kolinat ja kopsimist. Isa tegi risti ette, ütles: „Kellelegi meist valmistatakse kirstu.“ Pärast kolinat laulis varsti kukk esimest korda. Isa tegi ukse lahti, käskis kõigil inimestel välja

minna ja kutsus vaime. Väljas olime kõik kuni teise kukelauluni. Külm oli. Kukk ei tahtnud ega tahtnud uuesti laulda. Viimati ometi laulis kuski kauge külas kukk. Ema värises kõigest kehast. Isa läks ees tupp, käskis vaimel välja minna, siis läksime ka meie järgi. Esimese püha hommikul jäi ema haigeks. Paranes küll veel, kuid lumeminekul jäi uuesti ja suri. Tõin Mari siis teisest talust endale perenaiseks. Iial ei lubanud Mari enam jõuluhane ega soku tupp; iial ei laulnud ta enam neid laule, mis oli laulnud tol jõuluööl. Tema tõi küll põhud tupp, kuid ütles, et see olevat selle märgiks, et jõululaps ka laudas heintel sündinud. Ta laulis nüüd ainult jumalasõna-laule. Igatsesin küll taga veel endisi rõõmsaid jõule, kuid Mari ütles, et õpetaja öelnud selle paganausu olevat.

Vanaisa jutt masendab pilguks meeletolu — kuid pea järgneb lugu teisele, et

tunnid lendavad.

Juba on lähenemas kesköö. Siis tõuseb isa:

„Need on kõik ilusad ja armsad mineviku-mälestused. Kuid meie südamele on veel midagi vaja.“

Ta toob Piibli ja loeb oma sügava, harda häälega Kristuse sündimisloo. Ja siis kõlab kõigi suist: „Püha öö, õnnistatud öö...“

Jõululaps naerateleb südameis...

Kõik uinuvad.

Esimese püha hommikul vara aitab Leina emal lõigata loomile leiba. Jõulurõõrikalt lõigatakse tükk tüki järele. Igaletükile tehakse nootsaga rist ja raputatakse lauaotsalt soola. Laualt koristatakse alles nüüd eilne toit.

Päeval saadab Uudo sõbra jaama. Mõlemad on rõõmsad, rahul vanamoealiste pühadega.

KIIRIK

Pildid nurmelt ja vainult

Svend Fleuroni järele J. Käis

Põldpüü-kukk Kiirik armastas ainult põldu, ainult selle vastu tundis ta huvi...

Kus nurmed malelauana üle laine-liste kinkude laotusid, kus aasad ja sood ülevoolavate lillekorvidena madalikke täitsid, kus põdsastikud ja aiaääred kraavide ja peenardega vaheldusid ja ainult üksikuid haabu terves ümbruses näha oli, — sääl elas Kiirik oma perekonnaga.

Kui õhtuvideviku liginemisel kaste rohule langes, kui loojenev päike kauge metsa tagant üle viljapõldude ja ristikeinanurmede tulekuma heitis, kui siil aiaääres oma nina õhku küünitas ja kui teod kraavides aeglaselt nähtavale tulid, — siis kuuldus kaugele Kiiriku vali meelitushüüd.

— Ti-ii! häälitsetes ta. — Ti-ii! See olen mina, Kiirik, — koguge, mu pojakesed, öö saabub, meie võime nüüd oma ringis soojenduda.

Ja kui hommikul koidupuna sõudvaid pilvekesi idapoolsel taevasarval õrnalt värvis, kui teod oma katsesarved majakesse tagasi tõmbasid ja kui siil aiaääres enda kokku keris, siis laulis Kiirik võidurõõmsalt päikesele vastu.

— Ti-ii! Ti-ii! Olen Kiirik, uhke ja tugev pärast õist tukkumist; tulge minu järele, väikesed, ma viin teid hommikueineks nisupõllule, lõunapuhkuseks kartuliväljale, supluseks päikepaistele liivakünkale ja karastavaks joogiks ojakaldale! Ti-ii! Ti-ii!

Kiirikul oli õigus sarnast vallatut tooni tarvitada: ta tundis hästi kõiki põlde terves vallas! Tema valitsus ulatus jõest läänes kuni kõrge künkani idas; põhjas tundis ta kivistut ja lõuna poole võis ta lennata kuni suure kruusauguni. Kivistusse tuli ta kord hallil vihmasel aprillipäeval. Suure ümariku

puhtakspestud kivi otsas kuulis ta kõrv tol aastaajal meelitavaid hääli. Siin lõi ta kevadlahingu teise põldpüü-kukega väikese mustatäpilise olevuse pärast. Sel ajal kui nad taplesid, jooksis see läikivate silmadega ümberringi. Siin umbrohtude keskel, mille seemete kasvamise eest sipelgad ja põldhiired hoolitsesid, lahingus vana kukega võitis ta enesele ja kanakesele paar põõsast kenaks koduks.

Soojal suvepäeval aga käis Kiirik oma poegade ja kanakesega tihti väikesel tiigil aasa keskel, mille ääres rohkesti meelislilli, lõikheinu kasvis.

Kanaraba aga oli Kiiriku vabariik. Tema märga ja haput aluspinde ei suutnud Kolli-Jaak võita, ja siin võis Kiirik oma riigi puutumatu loodust segamata ja rahulikult maitsta.

Siia suubusid punased kuivatustorud niidult, siin nirisid allikad, siin võisid väikesed oma janu karastava veega kustutada. Roo ja kõrkja tihniku kohal hõljusid kihulaste parved. Taimede varjus oli valgus pehmem ja rohekas. Konnad hüppasid teeradadel, mis kõrkjavarde vahel looklesid.

Juba väike Kanaraba näitas Kiirikule ja tema väikestele, kuidas vaenulikkus varitseb neid igalpool... See oli kitsas teerajake väikeste jälgedega, verejanulise nirgi käik.

Kivistu oli siiski armsaim koht Kiiriku riigis. Ojale kaugemal läänepiiril käis ta harva hilissügise päevadel, kui õhus jahimehe haavlid vingusid ja suured, lootustäratavad sõnakuulelikud pojad tähelepanelikust kutsumisest ja hoitamisest hoolimata endid kaugemale meelitada lasksid ja säääl äkiselt maha langesid.

Neil päevil oli võimatu varju leida lagedal põllul, ja Kiirik muutus metsikuks. Ta kutsus kana ja järelejäänud pojad kokku, ja kui põllul jälle hiilivad sammud kuuldusid, tõusid nad kõik kõrgele taeva alla nagu rändlinnud sügisel, lendasid pilvede all kaugemale ja laskusid siis oru põhjas kaskede ja pajude vahele.

Viimast piiriposti omas riigis — kõrget kungast — sallis Kiirik veel vähem. Kaugelt polnud sel veel viga, aga ligidalt mõjus päris hirmutisena. Seda kohta külastas Kiirik ainult karmidel

talvepäevadel, kui lumetuisk ta teravaid silmi pimestas ja jääkülm tiibu nõrgestas. Näljasena ja hirmununa otsis ta siis prügihunnikul või õlekuhja ligidal terakesi. Ta leidiski alati säält palukest, see õnnestus temale ikka, — aga misugust vaeva maksis temale, et inimese teravaküünelistest abilistest pääseda.

* * *

Tõusva päikese punetus pole veel kustunud taevavõlvil. Kaste nõrgub vainul ja põllul, rohi ja viljapõld läigivad hõbesäral, peenrad ja teeäärsed kraavid on niisked, ilma jäljeta. Soost ja tiigist tõuseb tihe, valge aur ja pikade, vahelduvate kaartena liigub kün-gaste kohal. Lõokesed tervitavad sündivat päeva, kagu kutsub kaugelt. Ligidal märjas pajupõõsas kõlabki vastus: siin kiigub okstel emakägu.

Rukkipõllu vaost tuleb noor jänes Hoppel, kelle alles mõni päev tagasi ema maha jätnud. Ta puhkas natuke pärast öösist ringkäiku oma riigis, ärkas nüüd ja otsis enesele einet. Väikeste hüpetega liigub ta edasi ja uurib teravalt ümbrust. Vahetevahel peatub ta, istub tagumistele jalgadele, tõstab päa ja kõrvad kõrgele ja kääneb siis teisele poole. Ainult siis, kui kõik hoolega tähele pandud, julgeb ta edasi hüpata.

Mättal seisab Kiirik. Ta triibulised kaelasuled säravad; punastel õlasulgedel, mil helekollased otsakesed, mängib tõusev päike punasel läikel. Rinnal läigib igal liigutusel tore kilp punakaspruunidest ilusuledest.

Imestunult peatub Hoppel, kükitab ja neelab silmadega uut olevust, keda ta esimest korda oma elus näeb. Ta mõtleb, kas ehk ei peitu selles nähtuses jälle mõnd uut hädaohtu, kas mitte parem peitu pugeda või põgeneda? Ta teab kindlasti ainult, et lõokest ja kiivitajat pole tarvis karta.

Kiirik ka hüppab kiiresti mättal kõrgemale, mutihunniku tipule ja varvukil sirutab oma kaela üles. Siis lööb ta punased sabasuled lahti ja tõstab nad lehvikuna õhku. Tiivad ripuvad poollahtiselt, väljasirutatud keha liigub tugeval hingamisel, — ja nüüd kostab vali hüüd Hoppeli päakohal.

— Ti-ii! kireb ta, — olen Kiirik, sina aga rumal jäneseпоег, kes vaevalt jalul oskab seista!

Hirmuvärin käib Hoppelil kehast läbi; ta on küll seda häält varemgi kuulnud, aga seda, kes nii kisab, ta veel ei ole näinud.

Kiirik aga jätkab vahetpidamata, nagu peksaks haamriga: — Ti-ii, ti-ii, ti-ii!..

Käoema silmad pajupõõsas hiilgavad punakaskollasel läikel, ta liigutab kergelt tiibadega ja suurest õhukotist, mis kurgu all puhub, paiskab ta oma — kukku! kukku! nii et vastukaja kaugelt künigaste tagant kostab.

Nüüd langeb hele, soe päikesevalgus noortele viljapõldudele, ja suur päev on lõplikult ärganud.

Põlluteed mööda tuleb talutüdruk ja ajab lambaid karjamaale. Mida ligemale ta jõuab, seda rohkem vajub Kiiriku kael — hoopis pikkamisi — kehasse tagasi, väljasirutatud jalad jäävad ikka lühemaks, keha tagapool natuke kergib, kukal aga vajub alla — ta muutub ise väikeseks mättaks.

Hoppel jälgib hoolega Kiiriku liigutusi ja tahtmata aimab järele. Mitte äkki, ei, vaevalt märgatavalt, pikkamisi sünnib moondumine, nii kauaks kui talutüdruk mööda läinud.

Sest päevast päälle kuuleb Hoppel Kiirikut ikka sagedamini ja tunneb varsti teda niisama hästi kui lõokest ja kiivitajaki.

Kiirik elab vaikselt oma kanakesega. Nüüd on aeg kätte jõudnud, millal kanake talle rohkeim meeldib. Ta hoopleb tema ees, sirutab kaela, mängib, tantsib ja igapidi hoolitseb tema eest. Mustatriibuline kanake aga nokitseb rahulikult seemneterakesi ja rohtu, mõnutseb soojal päikesepaistel või püüab kärbeid ja ussikesi. Ta elu on üsna mugav! Kiirik aga lubab enesele ainult niipalju toitu, kui hädasti tarvilik, ja ei mõtle pika une pääle; ta valvab ikka kanakest ja seisab vahipostil väljasirutatud kaelaga.

Kui õhtul Hoppel oma peiduurkast pää tõstab, näeb ta ikka Kiiriku konksusnokka ja punast kaela kustki kivilt või mättalt paistvat. Tema tumepruunid teravad silmad vahivad jänest liikuma-

tult. Mõnikord arvabki Hoppel enda hoopis üksinda ristikkeinas olevat, aga korraga liigub mullatükike, alt ilmuvad jalad, päält kael:

— Kii-rik!

Sääl ta ongi; sirgelt ja liikumatult seisab ta ja vahib ümberringi oma ümmarguste uurivate silmadega. Teine mullatükike Kiiriku kõrval aga ei liigutugi. Ta ei lase ennast tülitada, maitseb elumõnu edasi ja supleb liivavannis või keerab teise külje ja jääb kerakesena liikumatult lamama.

Mõlemad on ikka koos ja elavad südamlikus tühenduses. Tahab kanake kraavi põhjas ussikesi otsida, jääb Kiirik kraaviäärele istuma ja kohendab oma kaelasulgi.

Siis aga kaotas Hoppel mõneks ajaks silmist põldpüüde paari...

* * *

Kiirik leidis enesele ja kanale kena pesitupaiga. See oli vallijalal põllu ja madala, niiske niidu vahel. Ja kui päikesepaistelise maipäeva sigivus rohu kihinat ja võilille kollaseid õisi sünnitas, algas ka Kiiriku kanake munemist.

Ta pani munad ilusasti üksteise kõrvale või pääle ja pesa kasvis igapäev ühe muna võrra. Munade hall-rohekas värv ühtis täiesti lehtede ja rohuvartega. Varsti oli pesas kaheksateistkümmend muna. See oli ilus terava otsaga hunnikuke!

Kui viimne muna pesa kroonis, oli Kiirik oma palavast sibliemisest ja laulust tüdinud. Ägedast meelitajast sai tõsine, hoolas ja tähelepanelik abikaas, kes ainult oma pesa eest hoolitses. Kanake tarvitses rahu ja puhkust. Kiiriku väljakutsuv hääli vaikus, ta häälitseis tasa ja tervel põllul nägi ta ainult oma pesa.

Vallil seisid postid traadiga ümber karjamaa. Sääl sõi mullikate ja varsade kari. Nad sirutasid kaela ka üle traadi ja küünitasid oma suu maitstva rohu järele vallil.

Nii kerkisid ootamata uued vaenlased, kelle vastu Kiirik pidi ennast kaitsma. Ta astus julgesti välja, ja niipea kui mullik või vasik ligines oma ninaga puhmule, mis pesa varjas, tor-

mas ta vaenlasele vastu, tiibadega peks-
tes ja küüntega kriimustades.

* * *

Ühel hommikul hüppas Hoppel elu-
rõõmsalt ja lustilikult nagu alati valli
mööda. Ta tegi leiduse, mis temale
suure tähtsusega pidi olema. Põllul
piiripeenra lõpul leidis ta suure kivi-
hunniku, mis põõsastesse peaaegu täiesti
oli peidetud. Sääli ei elanud ühtki hinge,
sest et koera haukumist säält kuulda
ei olnud. Kui tal midagi elus soovida
jäi, siis oli see peiduurgas, kus ta rahu-
likult puhata võiks. Hoppel tundis, et
uudishimu ei anna talle enne rahu, kui
ta oma leidust esimesel juhtumusel lige-
malt pole vaadelnud.

Ilm oli ütlemata ilus, särav. Kõrges
taevas ujusid sulgpilved, kosutav soojus
imbutas õhku. Parajalt jõudis ta vana
pajujuurika kohale, kui korraga Kiirik
puhmikust välja kargas. Ta kees vihast.
Suled kõik kohevil, kuklal päris püsti.
Eile kihutas ta pääletikkuva hiire mi-
nema, hommikul kõrvaldas ta pesa ligi-
dusest nastiku, kellel ka vist mitte kõige
leplikumad mõtted pääs polnud. Nüüd
jõudis järjekord Hoppeli, selle rumala
pikkkoiva kätte, kes oma mõtetute kitse-
hüpetega kergesti armsa kanakese pe-
sast oleks võinud hirmutada.

Kiirik lendas Hoppelile vastu pääd
ja laskis temal tunda teravaid küüsi ja
tiibu, ja kui Hoppel vähku ümber põ-
ris, sai ta ka tagant valusa nokahoobi,
mis ühtlasi suure karvatuti tagumikult
välja kiskus. Hoppel laskis jalga...
kaerapõllule, säält edasi... terve päeva
vihastas sarnase ümberkäimise üle. Hil-
juti kiivitaja, täna Kiirik, — kõik kisu-
vad karvu!

* * *

Suvi puhus talle oma rõõmu ninna,
õhk oli unest ja toidust küllastatud.
Ainult istuda ja päikesepaistel puhata
oli suur lõbu. Uidelda polnudki enam
nüi mõnus ja meelitatav. Kõik käidavad
teerajad olid varte ja kõrtega suletud,
põllud muutusid metsadeks, nii tihedaiks,
et isegi hammaste abi oli tarvis tee-
rajamisel. Ka siis, kui ta tagumistel
jalgadel istudes ennast püsti hoidis, ei
näinud ta midagi rukkiväljast, ja kui ta
tahtis pilku heita vabale vaatepiirile,

pidi tasakaalu hoida püüdes varvukili
tõusma. Ja mis veelgi hullem: tiigid,
mille kaldal ta varem vabalt uitas ja
enesele saladuslikke taimi kõhuvalu ja
teiste haiguste vastu otsis, olid lõik-
heinte ja osjade metsaks muutunud, kust
ta ka närihammaste abil läbi ei pääsnud.

* * *

Valitses mitmenädalane pöud, aga
ilm oli jumalik. Hoppel, kes varem
kunagi ei tunnud janu, pidi pika sooja
päeva järele vett otsima. Ta igatses
jahutavat õhku ja kastetilku, mis kõik
nii pehmeks ja niiskeks muutsid.

Ühel pärastlõunal muutusid lood
hoopis halvaks. Hoppel istus ristikehina-
põllu äärel, mille tihe lehestik natuke
varju andis. Tinasinisest tolmusest õhust
nuusutas ta nii tugevat soojust, et sil-
mades ringid käisid ja ninasõõrmed
hoopis kinni tuli pigistada... ta oli
rahutu ja ei saanud magada... õhk
sünnitas iga hingetõmbega kuumat.

Vaatepiiril kuhjusid pilved. Üks pigi-
must pilverüngas kerkis kõrgemale ja
kattis kogu Kiiriku riigi. Ühe silma-
pilguga selgusid ja puhastusid värvid...
roheline maa kattus tumerohelise riie-
dega, kiivitaja tiivad helkisid lumivalgelt
ülevalt ja Kolli-Jaagu määrdunud hallid
taluhooned olid nagu uuesti värvitud.
Siis aga muutus järsku kõik tumedaks
ja algas äge vihmavalang.

Lõokesed libisesid õhust maapinnale;
kihilaste parved otsisid varjupaika;
veised ja hobused keerlesid oma nõ-
ride otsas, ja kaerapõllult ruttas Kiirik
hirmunult koju, niipea kui esimesed
vihmatilgad langesid.

Põlluteest üle minnes vaatas Kiirik
veel ümberringi, kas oli see kaste või
vihm. Vihmapiisad kasvasid alatasa
ja üks ruttas teise järele; varsti muu-
tusid nad nõõrideks ja vaatepiir paistis
halli müürina. Kiirik peatus natuke
suure kadakapõõsa varjus, pääs oli tal
ainult üks mõte: pesa, munad, kanake!
See mõte ajas teda sinna, kus ta kanake
pesal istus. Ja varsti oligi ta kodus.
Hoppel aga küürutas selga, ta teadis,
mis tuleb; juba mitu päeva tundis ta
äikese liginemist.

Sääli valgustas korraga väik tema
ristikehina-onni; ta vabises hirmust ja

surus kõvasti ligi maad. Pikad kõrvalusikad tolgendavad kuklast alla; jooksumlust polnud juttugi.

Vihma valas täies hoos. Hoppel sai esimese keskpäeva-ristimise. Ta ei mõelnud enam käppi kuivaks lakkuda, hää kui kehagi kaitsta oleks saanud. Tilk tilga järele jooksis turjalt ja varsti kogus terve loik külje alla; ta pidi kohta vahetama. Aga ainult paljas kõrvanahk sai vihma tunda, ja see värskendas.

Sooja, pehme vihma trummeldamine jäi pikkamisi vaiksemaks... Sääl tõusis lõoke lõõritades üles ja vabastas ka Hoppeli rõhutatud rinna. Ta tõstis silmad ja nägi jälle sinist taevast. Pilvesein oli mäeküla taha vajunud. Ümber oli kõik märg, aga põld lõhnab õrnalt, armsalt. Vihm kattis maa õrnade lõhnapiilvedega, ja kihulaste parv, mis vihma

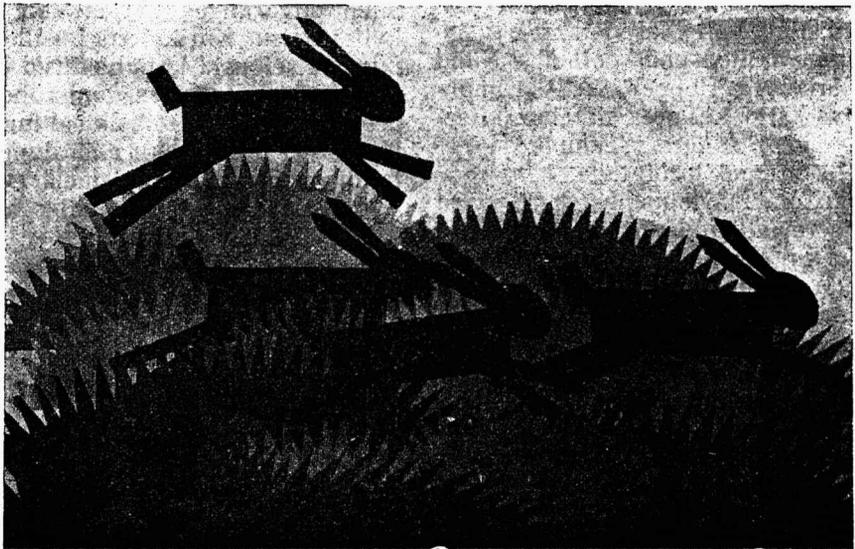
ajal kadus, algas uuesti oma tantsu.

Ta hüppas välja, et värsket õhku hingata, ja ühe hüppega oligi kaerapõllul, kus ta ahnelt noori taimi nosis, niipalju kui sisse läks. Siin kuivatasiid ka tuul ja päike ta märja selja.

Pärast vihmahoogu hakkas kõik võimsalt kasvama. Kõik puhkes, õitsis, nagu oleksid sätendanud vikerkaare imestavad silmad ise. Rukis oli palju pikemaks sirgunud, nii et ka varvukil ei ulatunud Hoppel rukkipääni.

Kiivitaja karjus Hoppeli pääkohal, lõoke laulis ja lõõritas; ta kuulis ka veiste ammumist ja inimeste hääli, aga nad ei olnud seekord sugugi hirmuäratavad.

Kui ilus oli elada rukkipõllul, ja kuidas ta kasvis kõige selle aja jooksul, mis ta siin elanud!

NÄGEMATU MÜTS

J. Perelmani järele

Keda meist ei ole võlunud lapsepõlves muinasjuttude nõiamüts, mis teeb inimese nägematuks ja annab sellega talle saladusliku ja vääramata võimu teiste üle!

Inglise kirjanik Wells (I. Uells) oma fantastilises romaanis „Nägematu“ püüab veenda¹⁾ meid, et võimalus nägematuks saada on teostatav. Tema kangelane (autor esiteleb teda maailma geniaalseima füüsikuna) leidis, kuidas teha inimkeha nägematuks.

„Nähtavus oleneb nähtavate kehade mõjust valgusse. Kehad kas neelavad valgust, peegeldavad teda või murravad. Kui keha ei neela, peegelda ega murra valgust, ei saa ta olla nähtav iseendast. Näit. läbipaistmatut punast kasti näed sellepärast, et värv neelab teatava osa valgust ja peegeldab ülejäänud lihtkiired. Kui kast ei neelaks põrmugi valgust, vaid peegeldaks selle tervelt, ta näiks valgena, hiilgavana, hõbedasena. Briljantkast neelaks vähe valgust, ta üldpind peegeldaks seda ka vähe; ainult paiguti, servades, valgus peegelduks või murduks, andes meile läikivate peegelduste hiilgava nähtavuse, — midagi valgus-skeleti laadi. Klaaskast läigiks vähem, ei näiks nii selgejoonelisena kui briljantne, sest temas oleks vähem peegeldusi ja murdumusi. Mõistate? Teatavaist punkttest teie näeksite temast selgesti läbi. Mõni klaasisort oleks nähtavam teisest: kristallkast hiilgaks tugevamini aknaklaasisest kastist. Kasti väga õhukesest harilikust klaasist oleks raske kehvast valguses erildada, sest ta ei neelaks mingeid kiiri, samuti peegeldus ja murdumus oleksid hoopis nõrgad. Kui panna tükk harilikku klaasi vette, veel enam mingisse veest tihedamasse vedelikku, — ta kaob peaaegu täiesti, sest et valgus, mis langeb läbi vee klaasile, murdub ja peegeldub väga nõrgalt ja üldse ei allu peaaegu mingile mõjule. Klaas saab sama nägematuks kui süsihappe või vesiniku juga õhus, — ja samal põhjusel.

— Ja, ütles arst, — see kõik on väga lihtne ja meie ajal igale õppurile teada.

— Siis veel fakt, mis ka igale õppurile tuttav. Kui tampida tükk klaasi pulbriks, ta saab palju märgatavamaks õhus — läbipaistmatuks valgeks pulbriks. Tampimine suurendab klaasiservi, mis tekitavad peegeldumist ja murdumist. Klaasitükil on ainult kaks serva, kuid pulbris valgus peegeldub ja murdub igas kübemes, millest läheb läbi, — ja pulbrist läbi tungib teda väga vähe.

Aga kui harilik tambitud klaas panna vette, ta kaob kohe. Tambitud klaasil ja veel on peaaegu ühine murdumise näitaja, nii et ühest teise minnes valgus murdub ja peegeldub üsna vähe.

Pannesklaasimisingisse vedelikku peaaegu ühtiva murdumise näitajaga, teete ta nägematuks: iga läbipaistev asi saab nägematuks, kui asetada ta keskkonda sama murdumise näitajaga. Vähe järgi mõeldes veendume, et klaasi on võimalik teha nägematuks õhuski: vaja toimida nii, et ta murdumise näitaja võrduks õhu murdumise näitajale, sest siis valgus, minnes klaasilt õhku, ei peegeldu ega murdu sugugi.

— Ja, ja, ütles arst. — Kuid inimene ei ole klaas.

— Ei, ta on läbipaistev.

— Lori!

— Ja seda ütleb arst, loodusteadlane!

Kuidas kõik ununeb, mu Jumal! Kas tõesti olete jõudnud kümne aastaga hoopis unustada füüsika? Paber näit. koosneb läbipaistvaist kiududest; ta on valge ja läbitungimatu samapärast, miks on valge ja läbitungimatu klaaspulber. Õlitage valge paber, täitke õliga kiudude vahed, et murdumine ja peegeldumine tekiks ainult pinnal, — paber saab läbipaistvaks nagu klaas. Ja mitte ainult paber, vaid ka vati-, lõuendi-, villa-, puukiud, meie luud, musklid, juuksed, küüned ja närvid!

¹⁾ Veenma — uskuma panema.

Ühe-sõnaga kogu inimkoosseis päale punase olluse veres ja karvade tumeda pigmendi¹⁾ koosneb läbipaistvast, värvitust koest; vaadake, kui vähene teeb meid üksteisele nähtavaiks. Enamasti elusa inimese kiud ei ole läbipaistmatumad veest.“

Sellele toetudes romaanikangelane avastab viisi muuta läbipaistvaiks kõik inimorganismi koed ja koguni pigmendid. Eduga kasutas ta avastust oma kehal. Katse õnnestus hiilgavalt — leidur sai nägematuks.

Edasi näitab autor haruldase järjekindluse ja teravmeelsusega, et läbipaistvaks ja nägematuks saanud inimene omandab piiritu võimu. Niisugune inimene võib märkamata ja takistamata tungida igasse ruumi, varastada, hävitada, mis tahab; tabamatu oma nägematuses, võitleb ta edukalt relvastatud²⁾ salgaga. Ähvardades kõiki nähtavaid paratamatu raske karistusena, nägematu mees hoiab hirmus ja täies alistuses³⁾ terve linna. Ise püüdmatu, omab ta üliloomuliku võimu saata kahju ja hävitust kõigile inimesile, kuidas nad püüaksidki endid kaitsta. Ta käsutab oma kodulinna:

„Linn ei ole enam kuninganna võimuses! Õelge seda oma kolonellile, politseile ja kõigile; ta on minu võimuses! Täname päev uue aegkonna, Nägematu aegkonna uusaasta! Mina olen Nägematu I.“

Kas on õiged füüsilised harutused, mis selle fantastilise romaani aluseks? Tingimata õiged! Veel enam: kümme aastat pärast selle romaani ilmumist saksa anatoom⁴⁾ prof. Spalteholz teostas ta idee praktikas — tõsi küll, mitte elavate organismidega, vaid surnud preparaatidega. Nüüd võite näha neid kehaosade, koguni tervete loomade preparaate paljudes muuseumides.

Prof. Spalteholzi läbipaistvate preparaatide valmistamisviis peitub lühidalt selles, et preparaat pärast teatavat ümbertöötamist (pesemist ja pleekimist) imbutatakse salitsüülhappu-metüüleestriiga; see on värvitu vedelik, mil tugev murdmine. Nii valmistatud roti, kala, kehaosade jne. preparaat asetatakse samasse vedelikku. Preparaadil võib näha kõiki neid siseorgaane, mis väikesema läbipaistvusega erinevad naaberorganidest, samuti orgaane, näit. maks, mis säilitavad⁵⁾ oma värvi pärast pleekimistki. Hästi on tunda kondid, mõnikord muskolidki. Vahel on näha veresoonte pagutusi, kui nad olid verd täis.

Sellejuures, muidugi, ei püüta saavutada preparaatide täieliku läbipaistvust, sest sel korral saavad nad täitsa nägematuiks, sellega ka kasutuiks anatoomile. Kuid selleni jõuda oleks täiesti võimalik, nii teostades praktikas Wells'i idee.

Muidugi on see lõpmata kaugel Wells'i unistuse teostamisest elava inimesega, kes oleks nii läbipaistev, et on täiesti nägematu. Kaugel sellepärast, et vaja esiteks leida viis imbutada elavat organismi, tema funktsioone⁶⁾ rikkumata. Teiseks prof. Spalteholzi preparaadid on ainult läbipaistvad, aga mitte nägematud; nende preparaatide koed võivad olla nägematud ainult vastava murduvusega vedelikus. Et nad oleksid nägematud õhus, peaks nende murdumise näitaja võrduma õhu omale — aga seda ei osata saavutada.

Kuid oletame, et aja jooksul läevad korda mõlemad, kas teostub inglise kirjaniku unistus täiesti, kas saab nägematu inimene tõesti võimsaimaks surelikkude seas?

On pisiasi, mida ei kaalu Wells: kas võib nägematu näha?

Tõesti siin puruneb nägematu inimese võimuillusioon⁷⁾. Nägematu peab olema pime.

1) Pigment — värvollus.

2) Rely — sõjariist.

3) Alistama — alla säädma, heitma.

4) Anatoom — inimese kehaehituse eriteadlane.

5) Säilitama — alles hoidma.

6) Funktsioon — tegevus, talitus.

7) Illusioon — meelepettus, -lummutus.

Optikasäädused¹⁾ õpetavad, et teisiti ei saagi olla. Mispärast romaaniangelane on nägematu? Sellepärast, et kõik ta kehaosad, sellega ka silmad, said läbipaistvaiks ja nende murdumise näitaja on võrdne õhu murdumise näitajale.

Tuletame meele, mis on silma otsarve: silma lääts, klaaskeha ja teised osad murravad valguskiiri, nii et erkilel tekib välisasjade kujutus. Aga kui õhu ja silma murdumus on täiesti ühesugune, siis kaob sellega ainus põhjus, mis sünnitab murdumise: minnes ühest keskkonnast teise, mis võrdse murdumusega, valguskiired ei muuda oma sihti ja sellepärast ei saa koguda ühte punkti. Nägematu inimese silmalt läevad valguskiired takistamata läbi, murdumata ja neeldumata, — järelikult ei või äratada ta teadvuses mingit kuju.

Nägematu inimene ei näe ise midagi. Kõik ta esidused on kasutud talle. Hirmus võimunudja hulguks käsikaudu tänavail, paludes almust²⁾, mida aga keegi ei saa talle anda, sest ta on nägematu...

Kuid on veel üks nägematu müts. See on asjade kaitsevärvi, mis teeb nad märkamatuiks silmale. Seda kasutab loodus alatasa, et kaitsta omi olevusi vaenlaste eest või kergendada neile rasket eluvõitlust.

Kaitsevärvi näeme loomariigis pea igal sammul. Kõrveloomad on enamasti iseloomulikkude kollast kõrvevärvi; meie leiame selle värvi kuninglikul lõvil, linnul, sisalikul, ämblikul, ussikesel — ühe-sõnaga kõigil kõrveloomastiku esitajail. Sellevastu põhja lumiväljade elanikkudele, olgu see hädaohtlik jääkaru või süütu veekajak, annab emakeeloodus valge kasuka, mis teeb nad nägematuiks lumivaibal. Liblikad ja tõugud, kes elavad puukoorel, on hämmastavalt³⁾ puukoore karva.

Iga putukakorjaja teab, kui raske on neid leida looduse ideaalse kaitsevärvi tõttu. Katsuge püüda luhal rohe-

list sirtsu, kes saab otse jalgade ees — teie ei märka teda rohevaibal, mis nagu neelab ta. Võimast kaitsevärvi kasutavad ka tugevamad kiskjad, et märkamata hiilida saagi juure: džunglikuningas tiiger kaob oma vöödilises kuues täiesti bambustihnikus.

Niisama on vees. Meriloomad, kes asuvad pruunide vetikate keskel, on pruuni kaitsevärvi. Punaste vetikate vallas on loomade kaitsevärvi punane. Hõbedane kalasoomus on ka kaitsevärvi. Ta varjab kala kiskjate lindude eest, kes varitsevad ülevalt, ja veeröövlite eest, kes ähvardavad alt; veepeind on peegeline mitte ainult ülevalt vaadates, vaid veel rohkem alt (sisepeegeldus), ja selle peegliga sulab kokku kala hõbesoomus. Meduused⁴⁾, ussid, molluskid⁵⁾ jne. valisid kaitsevärvi täieliku värvituse ja läbipaistvuse, mis teeb nad nägematuiks läbipaistvas vees.

Loodus on oma kaitsevärvis leidlikum inimesest. Paljudel loomadel on võime muuta oma kaitsevärvi ühes umbrusemuutumisega. Hõbevalgesiberinirk, nägematu lumivaibal, kaotaks kõik kaitsevärvi esiduse, kui lumeminekuga ei muudaks oma karva, ja igal kevadel valge loomake saab pruunikas-kollase kuue, mis sulab kokku lumest-vabastunud maapinnaga, kuid talve tules tõmbab ta jälle lumivalge mantli selga.

Inimesed õppisid leidlikult loodusest kasuliku kunsti teha oma keha märkamatuks kaitstva värviga, mis ühtib ümbrusega. Vanaaegse mundri hiilgavad värvid, mis andsid rügementidele maalikkuse, on kadunud minevikku, nad on tõrjunud kõrvale tuhm, märkamatu rohekas-hall kaitsevorm. Ilmasõjas riietuti talvistel pääletungimistel koguni valgesse, jäljendades nirki. Nüüdisaja sõjalaevade trashall värv varjab laeva hallil merefoonil⁶⁾.

On veel teisi võimalusi nägematuks vastavat värvi kasutada. Näiteks

¹⁾ Optika — valguseõpetus.

²⁾ Almus — armuand.

³⁾ Hämmastama — imestama panema.

⁴⁾ Meduus — pehme ainuõsne meriloom.

⁵⁾ Mollusk — limune loom.

⁶⁾ Foon — tagasein.

nägemisfüsioloogia¹⁾ õpetab, et silma erisuste tõttu sinised ja rohelised toonid on kohasemad kaitseosas kui punased ja oranžid; kõigist värvest on punane kaugemale näha, kuna sinised ja violetid asjad kaugel valguvad laiali ja neelduvad. Mitte põhjusega ei paiguta aednikud siniseid ja lillasid lilli klumbide äärtele, punaseid ja oranže keskele. Seda fakti kasutatakse sõjapraktikaski: näit. linnades, mida ähvardab õhukallaletung, värvitakse tänavlater-

nad siniseks.

Üldkaitsevärvi, mis kõlbaks igale ümbruskonnale, oleks pind, mis peegeldab fooni. Asi niisuguse pinnaga saab automaatselt keskkonna värvi; teda märgata kaugusest on peaaegu võimatu. Sakslased ilmasõjas katsid tsepeliinid läikiva allumiiniumikihiga, mis peegeldas taevast ja pilvi.

Nii teostuvad looduses ja sõjatehnikas meie muinasjuttude unistused nägematuse mütsist.

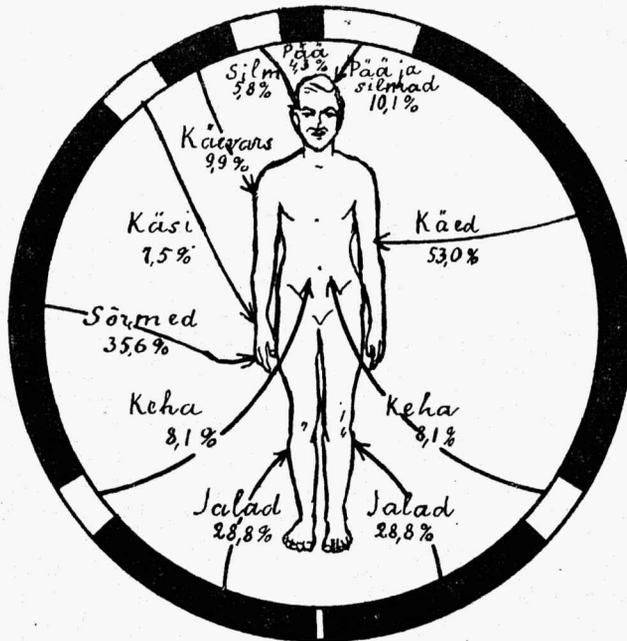
¹⁾ Füsioloogia — loomalise keha organide tegevust käsitlev teadus.

MEIE KEHA KARDETAVAD KOHAD

„Kosmose“ järele J. Käis

Iga inimese kehal on mõned isearanis hädasohtlikud kohad. Muinasjutulistel kangelastel on peaaegu alati see iseäralik omadus, et nendel ainult

ainult ühe kardetava koha — tema jalakanna vigastus. Ükski teine tema kehaosa, pää, rind ega käed ei kartnud vaenlase sõjariista. „Achilleuse

üksikud kehaosad kardetavad, mida ka kerge kaitsta. Kreeka muinaskangelasele Achilleusele, kes tules haavatuks oli karastatud, võis surma tuua

kand“ on kõnekäänuks muutunud ja tähendab üldse nõrka kohta — kehaliselt kui vaimliselt.

Harilikul surelikul on hädasohtlikud

kõik keha osad; iga rakukegi võib inimese elu ähvardada. Sõrmeotsa haavake võib veremürgituse põhjuseks olla ja inimese hauda viia. Siiski on kohti, mis on oma asendi või tähtsamate organide rohkuse poolest meile iseäranis elukardetavad. Elu keskpunktiks on ammust ajast tunnustatud süda. Süda nõuab kindlat kaitset vaenlase sõjariista eest; vaenlast südamesse haavata oma sõjariistaga püüab sõjamees võitluses. Metslooma südamesse sihhib jahimees, kui ta pistodaga looma kallale tungib. Mõõgavõitluses kaitsevad vastased iseäranis hoolega oma silmi, kaela tuiksooni (unetuiksooni), käe- ja õlaligestusi, südant. Nad teavad, et väike haavake kaela tuiksoonespurskava verevoolu sünnitab, mida väga raske seisma panna, teavad ka, et isegi nõelapiste kaela „elusõlme“ silmapilkse surma toob.

Jaapanist ja Hiinast on pärit omapärane sõjariistuta enesekaitse, nn. jiu-jitsu. Vastase kallale tungi tagasilöömiseks tarvitatakse ainult kergelt lööki või rõhumist tema tundlikkudele kohtadele, mida aga hästi peab tundma. Jiu-jitsu võitleja teab, missugusel kohal juba kerge pigistus väljakannatamatut valu sünnitab, teab, missuguses seisakus inimese keha ainult väga lühikest aega võib seista, tunneb kohti, mille kerge vigastus vastase võimetuks teeb. Nii kui kangi abil väikese jõuga suurt mõju võib avaldada, näit. raskuste tõstmisel, võib ka inimese kehale õige väike jõud liiga teha.

Üks hädahohtlikkudest kohtadest on ka kõrisõlm. Kerge pigistus sõrmedega mõjub siin kui vaevalt-kannatatav rõhumine. Löökk kõrisõlme vigastab kõri, mis raskeid kannatusi hingamisel ja neelmisel toob. Väga valus on ka rõhumine kõrva all olevasse lohku ülemise lõualuu kohal: siin pigistatakse otsekohe ergutüve. Rusikahoop unetuiksoone kohale põrutab ka ergutüve, kuna sama löök nn. meelegohale pääaju põrutuse annab, mis väga raskeid tagajärgi, isegi surma toob. Samuti on kardetav rusikalöök lõua alla, mis võib vastase kaelas teise kaelalüli murda ja silmapilkse surma tuua. Pääst-tõstmine, n. n. „Riia linna näitamine,“ on täiesti elukardetav võtte, ja on palju õnne-

tuid juhtumusi lastega selle halva mängu juures ette tulnud.

Ka on tundlik neerude koht seljal. Rusika- või jalalöök sinna on elukardetav. Edasi tugev rõhumine reiele umbes kämbla võrra kõrgemal põlvest või õlaluule sama võrra kõrgemal küünarnukist pigistab suuri erkusid ja on väga valus. Küünarnuki põrutus tabab erku, mis käsivarde läeb, ja sünnitab kõigile tuntud teravat valu ja ajutist käe halvatus. Samuti mõjub küünarnuki pigistus käega, kui väljastpoolt neli sõrme ja seestpoolt päkk küünarnukki suruvad. Siis on veel väga valus hoop ülemisele huulele. Hoop kõhu ümbrusse põrutab „hulkuvat“ erku, mis oma nime-tuse sellest saanud, et ta pääajust välja tulles palju harusid tähtsamatesse sise-mistesse organidesse (kopsud, süda, seedimisriistad jne.) saadab. Liigestuste vigastamine, nikastamine sünnitab väljakannatamatut valu, samuti on valurikas liigestuste venitamine või käänmine, ilma et liigestus vigastatud saaks. Seda võtet tarvitavadki jiu-jitsu võitlejad, kui tahavad vastast valukannatuses jõuetuks teha.

Huvitavad andmed inimese kehaosade hädahohtlikkuse kohta saame meie õnnetute juhtumuste arvustikust (statistikast). 300.000 vigastusest, mille kohta teated olemas, tuleb:

pää vigastusi	4	iga	100	õnnetuse	kohta,
silmade „	6	„	„	„	„
keha „	8	„	„	„	„
käe „	53	„	„	„	„
jala „	29	„	„	„	„

Käevigastused omakorda annavad kõige suurema arvu sõrmede kohta — 36 iga 100 õnnetuse kohta üldisest arvust (vaata diagramm). Need arvud räägivad selget keelt. Üle poole vigastuste arvust langeb käte pääle ja $\frac{4}{5}$ käte ja jalgade pääle. Et töötav ja loov käsi, mis igalpool esirinnal seisab, eriti aga sõrmed, kõige suurema õnnetuste koorma kannavad, ei ole muidugi üllatus.

Aga sellegipärast ei ole käsi ja jalg meie elule veel kõige hädahohtlikumad. Kui tahame niisuguseid kehaosasid leida, peab vaatama, kuipalju surmajuhtumusi

need vigastused toovad. Siin saame järgmised arvud:

100 vigastusest	toovad surma:	töövõime kaotuse:	terveks- saamise:
pää	23	35	42
silmad	harva	74	26
keha	16	32	52
käed	0,5	38	61,5
jalad	1	32	67

Pilt on selge. Sagedased käe ja jala vigastused lõpevad harva surmaga, kuna pää ja keha vigastused sagedamini surmale viivad. Töövõime kaotust toob kõige rohkem silm. Tõepoolest vähe leidub tööalasiid, kuhu kõlbab vigase silmaga inimene: kirjutada, lugeda, masinatega ümber käia j. m. ei saa poolpime inimene.

Huvitav oleks ka vaadata, missugune kehaosa saab ühes või teises elukutses rohkem vigastusi. Siin kujuneb pilt järgmiselt: pää vigastusi saavad sagedamini lukksepad, pagarid ja majateenijad; silmad on kõige rohkem hädaohus seppadel (eriti pahem silm); käed, iseäranis sõrmed, raamatukõitjatel, kingseppadel, tiseritel, trükitöölistel; jalad kannatavad eriliselt majateenijatel, pagaritel, lukkseppadel, kes seistes töötama peavad. Need andmed sunnivad ka

abinõusid otsima tööliste keha kaitseks, ja mõnes suuremas vabrikus ongi näit. erilised kaitse sõrmedele tehtud lõikmasinate juures, kaitseprillide tarvitamine on juba harilik asi jne.

Sõjavigastusi siin ei ole loeteldud, sest et sõjas suurem osa surmajuhtumusi verekaotusest tuli enne arstiabi andmist haavatule. Samuti võisid sattuda ja tõeliselt sattusidki sel juhtumusel haavadesse pisielukad — haigusteid, mis haava elukardetavaks tegid.

Nii on meie kehal õige palju kardetavaid kohti väljaspool. Ei puudu nad ka keha sees. Üldse on ju sisemisi haigusi veel rohkem kui väliseid, ja ka need algavad suuremalt jaolt kardetavates kohtades. Niisugustena haiguste pesadena on meil kurk, kopsud ja seedimisriistad, mis õrna limanahaga kaetud. Siin leiavadki haigusteid kerge sissepääsu kereesse, ja üksikutel inimestel on need kohad õige õrnad. See tuleb kas endiste haiguste jälgedest või juba sündimisel päritud kalduvusest haigusele. Neid kohti nimetame nõrgema vastupaneku kohtadeks, mida tarvis kinnitada ja kaitsta kahjulikkude mõjude eest.

RABINDRANATH TAGORE

R. Noorhani

Vaevalt on ükski teine kirjanik nii laiaulatusliku austuse osaliseks saanud kui india luuletaja, kirjanik ja filosoof Rabindranath Tagore (algupärasema india nimetuse järel Thakur). Õnne lapseks võib ta nimetuda — niivõrd vastutulelik ja häatahtlik on saatus tema vastu olnud, on teda oma lemmikuna alati aidanud. Austatud ja rikaste vanemate pojana pole ta kunagi tunnud ainelist puudust, samuti on ka ta tegudel alati edu olnud. Isegi ilmakeuulsuse saavutas ta võrdlemisi kergelt.

Rabindranath Tagore on sündinud 7. mail 1861. Bengaali kuulsas ja ande-

rikkas Thakurite perekonnas. Selle perekonna liigetest on paljud nende kodumaal laiemalt tuntud juba mitme inimpõlve kestes. Ka Rabindranathi õdedest-vendadest on mitmed saavutanud õige laialdase kuulsuse, kuigi ainult oma kodumaal. Nii on üks vendadest tuntud filosoofina, teine heliloojana, õde aga kirjanikuna. Ükski neist pole aga saanud nii kuulsaks ja austatuks nagu nende vend Rabindranath.

India toreda, lokaava looduse keskel üles kasvades õppis Rabindranath seda loodust armastama. Ja mitte üksi tema — kõik hindulased armastavad oma

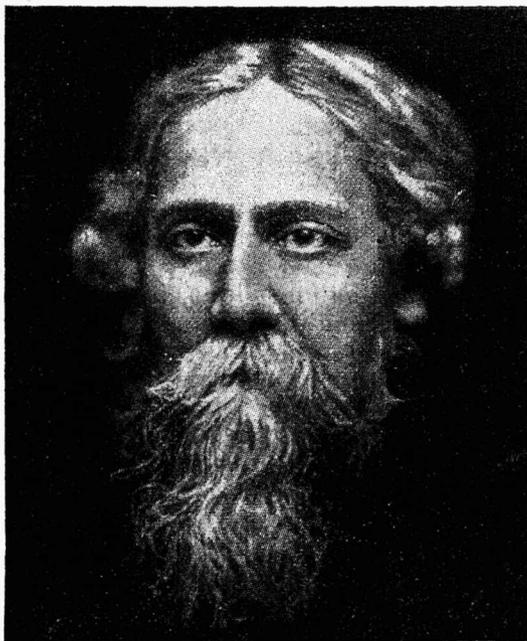
maa toredat loodust sügava kiindimusega¹⁾). See loodusarmastus on nii sügav ja võimas, et ta on saanud tähtsaks ja kandvaks jõuks hindulaste ususki. Paljud loomad on hindulasele pühad, ta austab neid looduse elavate jõudude kehastustena ja palvetab isegi nende loomade kujude ees. See armastus on ürgne ühtesulamise-tunne loodusega.

Sellest loodusarmastusest on kantud ka Tagore teosed, iseäranis luuletused. Näib, nagu oleks Tagore oma lapsepõlves sellest kaunist, päikeseküllasest loodusest niipalju soojust, õrnust ja iludust oma hinge ammutanud, et ta pärast aastastest meheea tööd lugeja hinge ka India soojust ja helgust hõõgub.

Ainsa ebameeldiva mälestusena lapsepõlvest jutustab Tagore seda, kuidas teda kooliajal sunniti üle jõu töötama. Vanemad nägid poja andekust ja koormasid teda selle tõttu liialt õppetöoga. Ehkki tolleaegne õpetamisviis koolides iseenesest juba raske oli — tuli peaaegu ainult raamatutest pähe tuupida —, sundisid vanemad poega veel eratunde võtma harilikule koolitööle lisaks. Nii tuligi, et noor Rabindranath ei jõudnud koolis kuigi hästi edasi. Isa võttis ta siis koolist päriselt ära ja palkas pojale koduõpetajad. Kuid parema meelega kui neid kuulas tundeline poiss oma muusikaandelise vanema venna kaaskiskuvaid lugusid. Hardalt kuulas ta ka luuletajate ja kirjanikkude kõnelusi ning luuletusi, mida need Tagorede perekonda sageli külastades ette kandsid.

Alati luuletajatest ja kunstnikkudest ümbritsetud poisis tekkis soov saada

ka nende sarnaseks. Ta hakkaski juba varakult luuletamises katseid tegema. Ta kirjutas need luuletused oma rahva — bengali — keeles, kuid ei avaldanud neid alguses oma nime all, vaid titles need ühe vana bengali luuletaja käsikirjades leidnud olevat. Suur oli aga kõikide imestus, kui pärast teada saadi, et need luuletused 16-aastase Rabindranathi enese loodud olid.

Rabindranath Tagore

Sellega algas Tagore kirjanduslik tegevus. Iseäranis hoogsalt hakkas ta aga luuletama pärast reisi Inglismaale, kus ta pikemat aega peatus ja Euroopa elu tundma õppis. Ühtlasi kuulas ta ka Inglise kõrgemas koolis University College'is (l. Universiti Kolledžis) loenguid Inglise kirjanduse üle ja tutvunes inglise luuletajate töödega. Nagu öeldud, tõi see reis palju ergutust Tagore kirjanduslikku tegevusse. Oma kodumaale tagasi pöörnud, hakkas ta veel hoogsamalt

loomaa, ühtlasi kirjutades oma esimese draama „Looduse kättemaks“.

30-aastasena asub Tagore elama oma perekonnas Padma jõe ääres. Selle kohaga on seotud paljud ta teosed, nii ka käesolevas numbris avaldatud „Tema Kõrgus Laps“. Tagore tegevus muutub järjest viljakamaks. Pääle luuletuste ja draamade kirjutamise asutas ta Kalkuttasse, linna, kus ta ka mõne aja oli elanud, kunstiakadeemia ja maale oma kodukohta kooli, mis tuntud Santiniketani kooli nime all. See kool sai Tagore elutööks. Siia pühendas ta oma parimad tahtmused ja jõupingutused. Selles koolis katsus Tagore kõrvaldada kõik need pahed, mille all

¹⁾ Kiindimus — poolehoidmine.

ta kannatama pidi oma koolieal. Santiniketani kool polegi kool harilikus mõttes; ta on õigemini kasvatuskodu. Õpetajad ja õpilased elavad siin alati koos. Vaimutöö kõrval tehakse siin alati ka kehalist tööd ja pannakse eriti rõhku lihtsatele eluviisidele. Ka on Santiniketani koolis sisse säetud õpilaste omavalitsus. Isaliku hoole ja armastusega juhivad Tagore siin kasvatus tööd. Millise soojusega ta õpilastega räägib, näeme ta kõnedest õpilastele, mis avaldatud raamatus „Hinge sosin“. Nii ütlevad ta hingelise eneseharimise kohta: „Maailma looduse eest ei tarvitse ma hoolitseda. Päike ei oota, et ma teda hommikul puhastaksin ja põlema süütaksin. Aga see väike, mu enda maailm, valdab kõik mu mõttet varahommikust alates. Tema tähtsus seisab selles, et ta mu enda ilma mulle on antud ning et mulle on antud võim teda oma vaimu järgi kujundada ja teda mulle sisemiselt omaks teha seks, et võiksin temas kogu maailma valitsejale lahket öömaja pakuda.“

Ka õpilaste ilmavaate arendamiseks annab ta esimesi juhatusi. Meie kulutame liig palju jõudu mõnele vähetarvilikule asjale, kuid jätame sellejuures teised asjad hooletusse ja oma elu kooskõlastamata.

„Mis on sellest kasu, kui ikka kogutakse, kogutakse ja kogutakse? Kui meie oma hääle ulatuse ja toonikõrguse äärmiseni tõstame, jõuame ainult läbilõikava kriiskamiseni. Muusikat saame ainult siis, kui hääle jõudu hoiame ja temale lõpliku rütmilise ja meloodilise vormi anname.“

Kõigist Tagore sõnadest tundub, kui lõpmata armsad ja lähedased on talle ta kasvandikud. Ta suurim soov on kasvatada neid häädeks ja õnnelikkudeks inimesteks. Ja ta ise on ka nendega ühes õnnelik. Nii ütlevad ta oma parema draama „Kevadringi“ alguses: „Ma pühendan selle raamatu Santiniketani kooli noortele, kes vabastasid nooruse allika, mis peidetud oli selle vana mehe südames.“ Läbi kogu „Kevadringi“ käib selle nooruse värske elurõõm, kes kevadel laulab:

„Tulge ja rõõmustuge, aprill on ärganud!
Heitke endid olemise voogudesse,

purustage mineviku ahelad!

Ärkvel on aprill nüüd. Voogab päikeses
rannatu elu-ookean teie ees.

Heitke endid sügavusse ja ärge kartke —
teie südames aprilli rõõm.

Pääle oma Santiniketani kasvandikude on Tagore mures ka oma rahva eest, kes peab viletsusi kannatama Inglise ülemvalitsuse all. Tagore suur soov on alati olnud oma rahva vabane mine. Ta võttiski oma kodumaa poliitilisest elust osa, toetades India iseseisvuspüüdeid, mis olid sihitud India vabastamisele Inglise ülemvalitsuse alt. Selle juures oskas ta seda liikumist targu juhtida, hoides mitmel korral kardetavate kokkupõrgete eest valitsejate — inglasega, mis Indiale hukatuseks oleksid saanud. Tagorele pole aga vabastamine ja iseseisvus ainult selleks, et luua oma valitsusaparaat. Iseseisvus peab olema kõigepäält selleks, et rahvas võiks takistamatult oma vaimlisi jõude arendada. Kuid rahvas ei tohi kunagi oma rahvusliku koore sisse peituda, vaid ta võtku osa ka teise rahva saatusest. Selles on rahvastevahelise elu kooskõla, nagu kooskõla peab valitsema ka üksikute inimeste vahel seltskonnas. Mitte ükski India pole Tagore sõnade järele vabaduseta, vaid seda on ka Euroopa rahvad, kel on küll igatüüpi väline iseseisvus, oma valitsus, kuid kel muuks ei näi aega üle jäävatki kui ainult üks teiega sõdimiseks. Sellega lõhuvad Euroopa rahvad ise üksteist, kuna ometi rahulikus ja rõõmsas töös rahvad parimini edasi jõuaksid.

Avalikust poliitikategevusest tõmbus Tagore varsti tüdinedes tagasi ja pühendus uuesti oma Santiniketani koolile, mida viimastel aastatel on kavatsenud ümber luua rahvastevaheliseks ülikooliks. Sellega kavatses Tagore rahvaid vaimlisele lähenemisele aidata, sest uues ülikoolis õpetatakse nii Öhtumaade teadusi, kunsti, filosoofiat kui ka Aasia kultuuri põhimõtteid ja nähtusi. Sellega oleks väike samm tehtud rahvaste vaimlisele lähendamisele.

Tagore ilmakehuse ajajärk algas alles pärast ta uut reisi Inglismaale 1912. a. Samal ajal tõlkis ta oma luuletuskogu „Gitanjali“ inglise keele. See

luuletuskogu saigi õieti Tagore ilma-kuulsuse rajajaks. Juba järgmisel aastal tunnustati ta Nobeli auhinna vääriliseks, sellega siis oma aja suurimaks kirjanikuks.

Praegu on Tagore 64-aastane. Tema pika valge habemega ehitud näost vaatavad mustad rahulikud indulase silmad. Tema pikas idamaises rüüts kogu äratav kohe tunde: see on isa, hää isa. Ka suurena ja kuulsana on ta jäänud hääsüdamlikuks ja sõbralikuks.

Ta tegi pärast ilmasõda veel kaks reisi Euroopasse, kus ta eriti Saksamaal vaimustatud vastuvõtu osaliseks sai. Darmstadtis asutati isegi kool, kus õpetatakse ja levitatakse Tagore mõtteid. Nüüd ei võetud teda vastu ainult kirjanikuna, luuletajana, vaid ka prohvetina, kes rääkis sõjast-piinatud Euroopa rahvastele rahustavaid, isalikke sõnu, manit-sedes neid loobuma metsikusest ja saagi-ahnusest, mis Euroopa rahvad võivad viia hukatusele. Et tulevikus nendest halbustest hoiduda, selleks soovitab Tagore leida rahvastel eneste vahel lepitust, et elada inimestena, mitte aga üksteist vihkavate kiskjatena, kes nii enese kui ka teise elu raskeks teevad. Rahu ja inimlikkus — seda kuulutab praegu Tagore, ja just seda vajavadki nii väga Euroopa sõjaviletsustest kurnatud rahvad. Selle tõttu ongi Tagore mõtted praegu Euroopas nii vaimustatud poolehoidu võitnud.

Tagore kirjanduslik looming on suur. Bengaali keeles on tal kirjutatud 16 luuletuskogu, näidendeid ja draamasid 16 annet, 5 romaani, 9 annet jutustusi,

päälle nende mitukümmend annet mitmekesiseid kirjutusi.

Tähtsamad teosed on ka Euroopa keeltesse tõlgitud, kõigepäält inglise keele. Nii luuletuskogudest „Gitanjali“ (Lauluohver), „Aednik“, „Ema ja laps“, dramaatilistest teostest mainitud „Looduse kättemaks“, „Ohver“, „Ciira“, „Kevadring“ j. t. Kõige rohkem on neid tõlgitud inglise keele, kuid ka saksa keeles on neid juba õige palju. Eesti keeles on Tagore teoseid vähe olemas. „Draamateater“ on lavastanud Tallinnas Tagore draamadest „Ohvri“, „Kevadringi“ ja „Kuninga kirja.“

Peab märkima lõpuks Tagore ja üldse india luuletustel ühe iseärasuse — neid laudakse alati. See pole küll meie laulmine, vaid õige ühetooniline ja meie kõrvadele harjumata leelotamine. Ainult hindulane oskab neid õieti leelotada ja ainult hindulase tunnete on see leelotamine armas. Meie peame ikkagi nende luuletuste lugemisega leppima, kuid niigi on nad täis veetlevust ja soojust.

Tagore on tõeline suurus, lihtne ja siiski ülev. Oma mõtteid ja veendumusi on ta alati oma isiklikus elus teostanud. Teda ei austata üksi kirjanikuna, luuletajana, filosoofina, rahvulasena, vaid ka prohvetina nii tema kodumaal kui viimastel aegadel ka Öhtumaadel. Tema elujõud pole kaugegtki veel lõpul ja vast õnnestub tal näha aegu, mil ta inimarmastuse-ideed rahvaid üksteisele lähemale, üksteise mõistmisele osaltki jõuavad viia.

MICHAEL FARADAY

1791—1867

G. Bugge järele

Kõrgel tähistaevas säravad tuhanded tähed, tuhanded tundmatud meile maailmad, aga ainult mõned üksikud neist hiilgavad iseäralise säruga, paistavad teiste hulgast silma; need on esimese suuruse tähed.

Tähtede ilm tuletab meele inim-sugu. Miljoneid inimesi liigub maa pääl. Nad askeldavad oma igapäevases töös ja mures homse päeva eest, sünnivad, elavad, surevad ja kaovad igavikku... Ainult üksikute nimed jäävad püsima ja neid ei unusta järeletulevad põlvned. Need on suurvaimud teaduse, kunsti alal ja üldises kultuuritöös inimsoo kasuks. Nende nimed ja teod paistavad meile ka kaugest minevikust kui säravad tähed.

Suurvaimud on inimsoo häätegi-jad. Kõige selle eest, mis hääd ja väärtuslikku meie kultuur-elus, võlgname tänu nende tööle ja vaevale. Ei oleks jõudnud inimsugu praegusele eluastmele, kui ei oleks olnud eesvõitlejaid — suurvaime. Nende kujud tõusevad meie vaimusilma ette suure kütkestava jõuga. Tahaksime teada saada, kuidas nad elasid igapäevases elus, kuidas töötasid meie kasuks, kuidas kasvis nende hiigla-kuju, vaimujõud.

Michael Faraday (l. Faradei) sündis 22. sept. 1791. Londonis sepa pojana. Oma kasvatuse, nagu ta pärast ise on seletanud, sai ta „kõige lihtsamal viisil,“ ja tema kooliharidus piirdus algkoolis saadud lugemise, kirjutamise ja arvutamise alkoskusega. Kolmeteistkümne-aastasena astus ta ühe raamatukõitja juure õpipoisiks ja töötas sel kohal 8 aastat. Sel ajal tihti sattusid ta kätte kerge ja huvitava sisuga teaduslikud raamatud. Ta lubustas ennast nende kõitmisega ja ka sellega, et istus oma vaba aja sündusega nende kallal. Nõnda pani Faraday aluse tööstisele teaduste loodusteaduse alal. Erilist mõju avaldas tema pääle väike raamatuke keemiast (M a r c e t [l. Marssee], K õ n e d k e e m i a s t). See raamat süütas tema teadusarmastuse. Oma

väikesest palgast ostis ta riistu, et selles raamatus kirjeldatud katseid korrata.

Kord kuulis Faradey juhtumisi tüht loengut, mille piletiraha oli annud ta vanem vend, kes oli nagu isagi sepp. Erilise tähendusega Faraday kohta olid loengud, mis kuulus keemik Humphry Davy (l. Hämfri Deevi) pidas Londoni teadustemplis, Kuninglikus Instituudis.

Davy loengud kütkestasid noore Fara-

Michael Faraday

day hinge. Ta jälgis neid suure innuga, märkis nende sisu endale taskuraamatusse, tegi täpseid joonistusi, et siis kodus neid ümber töötada.

Aastal 1812. oli kahekümne ühe aastase Faraday õpiaeg läbi. Ta astus sellina teise raamatuköitja juure, kes väga halva karakteriga oli. Ta tülitsetes ühtelugu Faradayga, koormas teda tööga, nii et tal enam aega ei jatkunud keemiliste ja füüsiliste katsete jaoks.

Sääl otsustas Faraday oma elule teise sihi anda, mis ta vaimuannetele rohkem vastaks. Ta saatis Davyle viimase loengute kokkuvõtted palvega, et Davy temal aitaks edasi õppida. Varsti saigi ta häätahtliku vastuse õpetlaselt ja ühes sellega ka soovituse, mille tõttu ta sai Kuningliku Instituudi laboratooriumis teenija koha. Varsti tundis Davy, et endises raamatuköitjaõpilases peitub suur loodusuurija. Ta laskis nüüd Faradayl mitte ainult „nõusid pesta“ vaid abilisena ka oma teaduslikest töödest osa võtta.

Nüüd sai Faraday võimaluse, nagu ta ise pärastpoole naljatas, suurema leiduse teha, mis ta kunagi teinud. Faraday algas uut elujärku. „Ma olen loodusteadlane,“ kirjutas ta iseteadlikult oma sõbrale, „ja minul on võimalus jälgida loodusnähtusi ja seda, mis nende korrapärasust juhib.“

Raudse tahtmusega asus ta tööle, et täita auke ja puudusi oma kevas eelariduses. Aastal 1813. oktoobrikuus asus Davy pikale reisule läbi Prantsusmaa, Itaalia, Šveitsi ja Tirooli. Sellest reisust võttis ka Faraday osa, mis tema silmaringi suuresti laiendas.

Tagasi tulnud, andus ta jälle laboratooriumile. Tema teadmused olid nii sisukad, et ta juba 1816. a. „Londoni Filosoofilises Ühingus“ rea loenguid (17) pidas. Nende aineks oli: „Omadused, mis materias, elementaarses aines sisalduvad.“ Samal aastal võttis ta ette esimese teadusliku töö. Ta pidi uurima Toskaana lubjakivi omadusi. „Sir Humphry Davy,“ kirjutas Faraday hiljem, „andis sellele töö mulle esimese keemilise katsena, ajal, mil

minu kartus suurem oli kui eneseusaldus, ja mõlemad suuremad olid kui minu teadmused; ajal, mil mulle mõttesegi ei tulnud iseseisvat teaduslikku tööd teha.“

Aastal 1821. abiellus ta Sarah Barnard'iga (l. Sara Barnar), mille puhul ta märkis: „Selle kirjapandud sündmusega saabus päev, mis mulle rohkem kõikidest teistest õnnepäev on: meid laulatati 12. juunil 1821. aastal.“

Ta elu läks nüüd tasastes rööbastes ja täitus katkestamata teaduslike tööde reaga. Nimetame siin ainult mõned suuremad leidused:

Esimene uurimisala oli tal keemia. Tema uuris kloori vedelikuks-muutumist, leidis benzooli ja tegi põhjapaneva uurimuse optika-klaaside üle. Juba need tööd andsid talle tähtsa koha loodusteaduses. Aga see oli alles avamäng tema meistertööle. Keemialt siirdus¹⁾ ta füüsikale, asus elektrijõu uurimisele ja leidis induktsioon-voolu. See leidus avas uue ala elektrijõu nähtustes, millel väga suur tähtsus mitte üksinda teaduses, vaid ka praktilises elus. Faraday induktsioon-voolu abil liiguvad meil kõik dünamod, elektritrammid, masinad vabrikutes. Samuti töötab telefon, telegraaf, elektrivalgustus, elektriga-arstimine jne. induktsioon-voolul.

Mitte vähema tähtsusega ei ole ka Faraday teenused magnetismi alal. Siin võlgname tänu Faradayle põhjapaneva teadmuse eest, et magneedi mõju ei väljendu mitte üksi rauas ja mõnes teises elemendis, vaid kõik kehad seisavad ta mõju all.

Veel suurema tähtsusega on tema uurimused elektro-keemia alal. Ta võttis tarvitusele täpsed oskussõnad: elektrod, katood, elektrolüüs, joon.

On iseloomustav, et paljud Faraday leidused alles pärastpoole oma tähtsuse väljendasid. Faradayl oli instinktiivne tunne tähtsamate ja raskemate küsimuste ja nähtuste leidmiseks; oma ülesande valimisel ei mõelnud ta ialgi selle üle, kas sellest ka praktilist kasu võib saada. Ainult mõttel, et kõik looduse jõud on üksteisega seotud, laskis ta end teataval moodsul käskida.

¹⁾ Siirduma — üle minema.

„Ta tunneb töö lõhna,“ ütles füüsik Kohlrausch Faradayst. Tyndall (l. Tindel), tema noorem sõber, ka kuulus füüsik, tähendab: „Mul tuleb mõnikord ette, nagu oleks ta aine osakeste-molekulide mängu ja aatomeid tõesti näinud. Tema töötab teaduse äärmisel piiril ja tema vaim viibib harilikult otsata tundmatu lähedal, millega meie teadus on ümber haaratud.“

Faraday vaimu äärmine pingutus leiduste kallal ja tööd laboratooriumis ei jäänud tagajärjeta tema tervisele. Juba viiekümnendal eluaastal pidi ta töö katkestama ja Brightonis (l. Braitonis) ja teistes suvituskohtades puhkust otsima. Ta tegi otsuseks enam midagi muud teha kui aknal istuda ja merd ning taevast vaadelda. 1841. aastal tuli aga täielik kokkuvarisemine ja ta pidi Šveitsi rändama. Üksildus ja rahu töid talle jõu tagasi. Sellest paranemisajast, mille ta ilusal Šveitsi Brienzi järvel viibis, on alal hoidunud märkusi ta päevaraamatust:

„12. aug. 1841. Täna vahutasid lained ja õhuvool, mis neid tekitas, oli mõnes kohas nii tugev, et ei jõudnud seista. Päike paistab heledasti ja vikerkaar, mis mitmes kohas näha, on väga ilus. Üks vikerkaar, mis paistis metsiku kalju kohal, oli erilisel ilus; tema püsis liikumatult, kuni tuulehoog ja tolmu-pilved temale laskusid ja ta kalju vastu tõukasid. Ta seisis kui hing, mis kindlasti keset kirgede tormi püsib; ehk ta küll pea kustus, pea uuesti ärkas, rippus ta kaljul kui lootus-mõte ja ikka lootust äratades.“

Tulnud tagasi, hakkas ta töösse küsimuse kallal, mis käsiteles magneedi mõju valgusse. Veel tegi ta suurema leiduse, et valgus, magneedi- ja elektrijõud on üks ja sama. Edasi järgnevad veel tööd magnetismi üle, gaasidest, kristallidest, leekidest, materia loomuse vaatlemisest, õhu-magnetismist j. m. Kõik need teosed annavad tunnistust Faraday suurest vaimust.

Kogu ilm austas teda, aga tema andis sellele vähe väärtust. Hinnates kõige rohkem vaimlist iseseisvust, ei

võtnud ta vastu kõrgemat teadlase kohta, mida Inglismaa talle pakkus, sest see ähvardas ta hingelist rippumatust, mis temale tungiv elutarvidus oli. See oli kutse „Royal-Society“ (l. Roijal-Sosoiti) — „Kuningliku Ühingu“ — presidendikohale. Sama väha liigutas teda „Kuningliku Instituudi“ presidendiks saamine. „Ma pean lihtsalt Faradayks jääma,“ ütles ta oma sõbrale Tyndallile, kes tema vaadet tahtis muuta. Ta elektromagneedi-leidus tõi talle sarnase kuulsuse, et kogu Inglismaa töösturid ühtki kulu suureks ei pidanud, mida tarvitas inimene, kellel sarnased võimed. „Tal tarvitses ainult soovida,“ räägib Tyndall, „et tema sissetulek aastas 100000 margani tõuseks. Aga tema ei tahtnud. Ta jäi vaeseks kogu eluajaks.“

Ta jäi nii vaeseks, et sõbrad tema jaoks abiraha riigilt oma vastutusel nõutasid.

See lugu on nii iseloomustav Faraday kohta, et tarvis sellest jutustada.

Kui Faraday ses asjas minister lord Melbourne'i (l. Melbörn) jutul oli, andis see taktitu ülespidamisega mõista, et ta isiklikult ei avalda mingit poolehoidu sellele, et abiraha teadlastele ja kirjannikkudele määrataks: „See ei vasta minu vaadetele kui suur pettus.“ Selle pääle vastas Faraday: „Sellest ütlusest näen, et minu jutt Teiegalõpetatud. Häädpäeval“ Sama õhtul saatis ta lord Melbourn'ile lühikese kirja, milles ta kavatsatud toetusest „aupaklikult“ keeldus.

Minister võttis asja peene naljana, kuid alles pärast pidi seda tõsiselt võtma. Üks daam, kes sõber oli nii ministrile kui Faradayle, püüdis teadlast võetud seisukohalt kangutada. Tagajärjeta katsete järele palus ta Faraday'd öelda, mis ta lordilt nõuaks, et oma otsust muuta. „Mina avaldaksin soovi, mille täidaminekut ma aga vaevalt oodata võin, nimelt kirjalikku seletust ütlusele, mille ta minu kohta enesele lubas.“

Vabandus antigi, ja nii sai asi jälle rööbastesse.

1866. a. alul võttis Faradays kehaline kokkuvarisemine ikka enam võimust. Ta hakkas vahetevahel segast juttu ajama, uskus imelikke leidusi tegevat jne.

Ja järgmise aasta kevadel viidi ta Hampton Court'i (l. Hamptn Koot) üle, kus sügisel 25. augustil 1867. suri.

Faraday oli rohkem kui suur loodusuuriija; ta oli ka suur ja hää inimene. Tema suurus tuli ainult teaduses ilmsiks. Sellele lisame veel juure Tyndall'i sõnad: „Mida teadus ei suutnud Faraday's näidata, oli tema kõrgemeelsus ja tema õrnatundelisus.“

NOORTE VALD

LAPSEPÕLV

B. F.

Kui tuli kurja külmataati,
lapse lukutas tubaje,
siis minu hella eidekene
kõneli mulle raamatusta,
pajateli tähtedesta,
lugemaie õpeteli,
laulemaie, luulemaie.
Kuulin tüki, laulsin teise,
lugin tüki tarkusesta,
laulin lo'o laulikusta.

Siis minu armas taadkene
tegi mulle re'ekese,
säädis saksasaanikese,
juhatas mu jää ligije,
lumimäelle kõrge'elle,
Mäesta lasksin hõissa alla,
lustil liuglin jääda mööda

Tuli õnnis õhtukene,
siis mu küürus vanaema,
muldamemmekene kulda
pajateli muistseid jutte,
laulis laule rõõmsaid, kurbi..

PÜHAPÄEVAHOMMIK

M. A.

Taas pühapäevahommik metsatalus:
suur rahu kõikjal, vaikne, harras tund!
Mu meel on nukker, süda nagu valus.
Nii tasa, tasa tuleb pehmet lund.

Ma sammun metsas: tee viib künkast üles.
Sääl vana kuuse na'ale surun pää.
Kui lapsepõlves õndsa ema süles
mul olla nii on imeline hää.

VANA PENI

K. L.

Laupäevaõhtu. Oli jäetud sauna kõik nädalamust ja südameilt tööpäeva mure. Päikenegi oli lakanud harilikust päevatööst ja oma hõõguva näolapikese häbelikult peitnud ettejuhtuva metsatuka taha... Las mängivad rohusirtsud nüüd oma häälestlänud viiulit, las saagida räägul oma ammuttavat viisi ristikutihnikus ja las olla nooril rõõmsad teineteisega, — häämeel tehtud tööst rammetus, magusas väsimuses inimesel!

Päike jättis nad ja läks vist isegi omataoliste seltsi tööloppu pidutsema. Ja ta kodu avati kõik ukсед-aknad ja punane kuma hoovas säält saalidest külluses pilvepalistusile kui ääsikuma. Päike läks; jäi loodus üksi laulma suvelaulu.

Perepoeg tõmbas aidalakas endale vastsed riided selga, säärikud jalga, sidus sideme-narma kaela alla ja kadus siis teatud teed, kaudu põllupeenraid, metsaradu ja kasteseid heinamaid.

Teispool metsi kajas külapiigade-poiste huik ja naerurõke. Säält oli pilgar, täis nooruslõõma.

Peremeeski võttis viiuli varnalt, katsum seda hääldada ja mängis siis oma tuttavat koraali avatud akna ees, kust hääled lainetasid läbi kohisevi kaskede välja magus-vaiksesse suveõhtusse.

Noor penikutsik tuli akna alla, tuges istmikule, ulatas koonu pilvede poole ja hulus siis haledasti — viiulihelid olid temagi härduse äratanud.

* * *

Kõigist mahajäetuna lebas vana peni aidatrepi all vanul pulstel. Ta oli haige. Vabisev pää lamas raskena käppadel ja vanust väsinud silmist tilkus mäda. Nagu läbi kauguste tumedalt kostsid ta kõrvu suviõhtused hääliitsused ja huiked. Kui unenäos ta kuulis rohusirtsu, rääku, noorte kilkeid, viiulimängu ja noore kutsika hulumist... Ja kõik see kostus nii tumedalt, nii nõrgalt, nagu mälestus.

Kas ei olnud aga kõik niisama nagu aastate eestki, kui oli ta veel noor kutsik.

Kuid ometi oli nüüd talle kõik nii muutunud. Peremees oli siis natukene noorem ja ta viiulimängki oli elavam ja rõõmsam olnud... Kui ta mängis, siis laulis ise kaasa, ja need olid lõbusad viisid.

Siis istus aga tema akna all, sirutas koonu pilvede poole ja hulus — nii härdaks tegid tema viiuli hääled... Siis olid kõik rõõmsad ja temagi nagu oleks tahtnud kõigiga ühes laulda, huluda.

Nüüd aga istus säält teine ja hulus. Kuid tema hulumine oli palju haledam, nagu viiulimängki, ja peremehe habemisse oli aeg pununud hõbeniiti.

Ja viiul. Temagi häält ei olnud enam endiselt puhas — ta oli raske ja saamatu, täis kurbust. Vist leinas temagi möödunud suvilaupäevi, et nii halas.

Vana peni aidatrepi all mälestas liig selgesti, kuidas siis ennem, kui peremees lakkas viiuldama, temaga läks kaasa kopli, kust tõi koju hobuse. Siis jooksis ta ees ja taga, puutükki hambus, hullates peremehega. Iga väikesemgi krabin heinas või võsas äratas temas uudishimu ja iga väikesematki jälge ta hakkas haistma. Raske oli siis paigal püsida.

Kui peremees juba oli läinud tupp magama, seisis ta tükki aega trepil, nagu oodates, et veel peremees tuleks välja, ja kui see ei sündinud, läks haigutades aidatrepile magama. Kuid iga kilge pidutare juurest oli äratanud tema ja ta oli iga häält vastanud haugahtusega.

Talle tulid meele ka pikad kottpimedad sügisööd, mil olid tal tähtsaimad kohustused. Ta oli teadnud selgesti, mis pidi tegema, et valvata peremehe vilja ja loomi „tõrvaste näppude“ eest. Ja keegi ei saanud võtta siis krossiväärtki, sest kõik katsed ajas tema nurja oma heleda hauguga. Kõik vargad olid tundnud temast pahameelt,

sest ükski meelituskatse ei andnud tagajärgi.

Tihti hommikuti peremees oli rõõmsana talle patsutanud turjale ja öelnud: „Tubli peni, et hirmutasid vargad mine-ma! Nii kaua võid sa elada, kui ise elad, kui jääd kord vanaks ja tuimaks!“ Siis tal oli häämeel ja ta liputas sabaga nii naljakalt... Vanaks jääda, see mõte oli talle siis nii võõras.

Kuid nüüd oli ometi kätte jõudnud too imelik seisukord, kui peab jõuetuna, haigena lamama vanul pulstel ja kuulma nagu valust mälestust tuttavaid häälsusi, ja noor hulguv penikutsik oli nagu mälestusmärk tema valmiva haua tarvis.

Nii ta lamas oma vanadusvalus nõrga mälestuslambi valgel, mis leekis tuhmilt suviõhtuses tuules ja rääguhäälsusis.

* * *

„Vana peni on õige haigeks jäänud!“ ütles perenaine järgmisel hommikutuppa tules. „Viisin talle süüa — päris hääd piimasuppi, kuid ei ta tõstnud ninagi üles... Silmist jooksis mäda... Ega ta ikka enam kaua ela! Otsa on lõpnud teine. Juba mitu aega pole tast asja olnud, ega ta kuule enam midagi“.

„Mis teda enam sööta — noor kutsik on isegi, kes maja hoiab ja karja kaitseb. Egas talus priileivasööjaid vaja pole... Veel nüüdsama pärast sööki ma lasen ta maha — pääseb raisk piinust“.

Nii peremees tegi surmaotsuse vanale penile, samale, kes terve oma eluaja

oli valvanud tema varandust ja kellele ta siis oli seljale patsutanud, lubades tal elada, kuni ta ise sureb.

Ent kui peremees oli pannud lusika klimbisupi-kausi kõrvale, lõpetanud söömise, võttiski varnalt vana jahipüssi ja läks surmaotsust täide saatma. Kutsus aidatrepi alt vana peni, kuid see ei kuulnud ta kutset; karjus kõvemini ja kui seegi ei aidanud, raputas teda käega, kuni ta viimaks ärkas.

Vana peni pilutas silmad lahti ja kui taipas enda ees peremeest püssiga, arvas, et see tahab minna metsa tedrepoega laskma ja kutsub teda nagu ennemgi ühes. Veel, nagu mälestuse kiuste, ta ajuski käpile ja tuikus siis peremehele järele, kes viis tema tare taha.

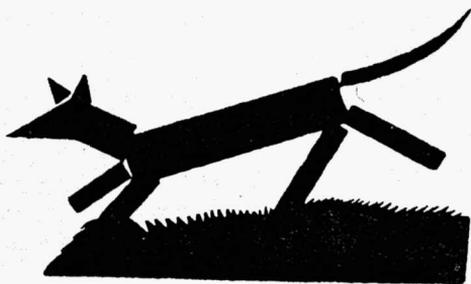
Kuid ei mindud metsa tetri püüdma ega jänese jälgi ajama, vaid oma kolgataeed tuikus vana peni...

Kõhatas pauk ja sülitas tuld ja siis varises kokku vana peni sein ääres — ta vindunud elutahil kustus tulesäde.

Uibu juurte alla kaevati auk ja sinna ta heideti viimsele puhkele, et kasvaksid temast ilusad punased õunad, et ei oleks mitte asjata raisatud tema vanaduses söödud puder.

Noor penikutsik tuli, istus värsketele mullale tema haul, sirutas koonu taeva poole ja laskis kuuldavale haleda leinahulge. Vist ta aimas oma tulevast saastust...

Rõõmsalt varblane sirtsus uibu oksal — ta ei teadnud sest midagi.

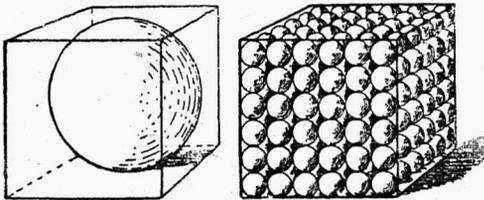

MITMESUGUST

Küsimusi ja ülesandeid.

1.

Kuidas mahub rohkem?

Kas nii

või nii?

Haavlite mõõduks tarvitavad kaupmehed sageli plekist kuubikesi, et ei tuleks igakord haavleid kaaluda. Kuubike on valmistatud teatava haavliproovi järele, nii et ta mahutab täpselt naela. Kas on kaupmehele ükskõik, missuguseid haavleid (jämedamad või peenemad kui kuubikese valmistamiseks antud proov) ta müüb selle kuup-mõõduga? Ehk on tal mõnd sorti kasulikumu või kahjulikum selle mõõduga müüa, kui ta ise haavlid kaalu järele ostnud.

Selle küsimuse lahendamiseks aitab ülaltoodud joonis, kui otsustada tema abil, mis kaalub rohkem: kas üksainus suur tinakuul (kera), mis parajalt mahub kuubikesse, või hulk väikesemaid ühesuuruseid tinakuulikesi (terakesi). Silma järele peab väikesi kuulikesi rohkem mahtuma. Terav mõtleja otsustab selle aga täpsel arvutamisel.

2.

Kas ei oleks õigem „hapnikku“ „vesinikuks“ nimetada ja ümberpöörduvalt „vesinikuks“ „hapnikuks“ ristida?

Mänge.

1. Neli elementi.

Mängijad istuvad ringis. Algataja viskab kokkupandud taskuräti ühele sülele ja nimetab sääljuures üht neljast elemendist: maa, vesi, õhk, tuli. Saaja peab kohe vastama looma nimega, kes elab selles elemendis (vallas), ja viskab ruttu räti teisele, elementi nimetades. Kes aga nimetab juba öeldud elaja või ses elemendis mitteesuva, annab pandi.

Teisiti. Algataja seisab ringi keskel ja viskab elementi nimetades ühele taskuräti. Saaja peab kohe vastama ses elemendis elava looma nimega ja viskama tagasi taskuräti. Seisja jätkab. Kes ei saa ruttu vastata, valessti või juba öeldu vastab, annab pandi; ka võib selle määrata keskele. Kui öeldakse „tuli,“ vahetavad mängijad ruttu kohad; kes sellejuures jääb ilma, läheb keskele.

2. Tummade kongress.

Istutakse ringis. Iga mängija sosistab naabrile paremal ülesande, mille see peab pärast täitma. Kui on käsud antud, hüüab algataja: „Tummade kongress algab!“ Enam ei tohi keegi sõna lausuda. Kui kõik mängijad tummalt üksteisel kätt on raputanud, käseb algataja märkidega kellelgi oma ülesande täita, mis võib sündida ainult liigutuste abil. Ühel on näit. pesta, teisel saapaid puhastada, kolmandal joonistada, neljandal ömmelda, viiendal laulda jne. Kes kõneleb või naerab (kõvasti), annab pandi.

Eesti Õpetajate Liidu

väljaandel hakkas ilmuma 15. detsembrist 1925 aastal

noorsoo-ajakiri

NOORUSMAA

Noorusmaa pakub noorsoole valitud algupärast ja tõlke-ilukirjandust: novelle, romaane, näidendeid, luuletusi, tuues sellekaasas kirjanduslikke vaatlusi, biograafiaid, teateid, päevasündmusi jne.

Noorusmaa tutvustab noorsugu kunstiilmaga, tuues kunsti-reproduksioone, joonistusi, teateid, vaatlusi ja andmeid kunstielust.

Noorusmaa toob valitud huvirikkaid illustreeritud populaar-teaduslikke kirjutusi kõigilt teadusaladelt.

Noorusmaa võtab osa ustava sõbrana noorsoo isetegevusest, enesemääramisest ja avaldusist.

Noorusmaa käsitleb kultuurilise tähtsusega päevasündmusi.

Noorusmaa pakub vaimurikast ajaviidet, mõttevahetust ja praktilisi õpetusi.

Noorusmaa on „Noorte vallaga“ avatud kõigile kasvavatele noortele.

Noorusmaale on lubanud kaastööd järgmised kirjanikud, kunstnikud, kooli- ja haridustegelased: H. Adamson, N. Andresen, J. Elango, A. Elango, A. Jürgenstein, E. Kuusik, J. Kuulberg, J. Kärner, M. Nurmik, N. Mei, M. Metsanurk, F. V. Mikkelsaar, J. Mändmets, N. Nurmisto, J. Parijõgi, E. Raadik, A. Rimmel, R. Roht, H. Roos, M. Sillaots, K. E. Sööt, A. H. Tammsaare, P. Vallak, E. Vilde.

Toimetus: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson, R. Reiman; vastutav toimetaja E. Martinson.

Noorusmaa ilmub esialgu 1 kord kuus, iga number 32 suurt lehekülge.

Tellimishind: Poolaastas 100 mrk., üksiknumber 20 mrk.

Toimetus ja talitus: Tallinna, Rataskaevu 22. Telefon 14—63.

Hind 30 marka.